

Tohumlar:

METALARDAN PAYLAŞILANLARA

Guido Ruivenkamp ⁽¹⁾

(1) Guido Ruivenkamp Wageningen Üniversitesi Kritik Teknoloji İnşa Grubu Doçentidir ve Toplum ve Genomik Merkezi (CSG) ile Hollanda Genomik Girişimi (NGI) destekli olarak "Genomik ve paylaşılanların üretimi" üzerinde çalışma yapmaktadır. İletişim bilgileri: CTC-WUR, Hollandseweg 1, 6706 KN Wageningen, the Netherlands. guido.ruivenkamp@wur.nl. Bu makalenin bir özeti, Maringa Üniversitesi'nde Wania R. Silva tarafından 21-25 Eylül 2010 tarihinde düzenlenen "Sosyal ekonomi ve sürdürülebilirlik" konferansına "Tarımsal teknoloji gelişiminde ortaklaşma" başlığıyla tebliğ olarak sunulmuştur.

Giriş

Murat
Öztürk

Guido Ruivenkamp'ın çalışması da Manzini gibi bir bakıma insanlığın yitirdiklerini yeniden kazanması üstüne denebilir; insanlığın ortak hazinelerinin yine insanlar tarafından talan, yok etme, kirletme, yıpratma, bireysel mülk haline getirme yolu ile yok edilmesine, başka insanların bunlardan mahrum bırakılışına, bunlar insanlığın ortak imkanlarıdır diyerek bir karşı duruş ve kazanılmış değerleri koruma, geliştirme arayışı. Bütün bu olumsuzluklar bir kısım insanların kötü niyetli ya da yanlış düşüncülerinin sonucu olmayıp, kapitalizmin, sermaye birikiminin sonucu gerçekleşmektedir; o nedenle sorun belirli bir insan grubunun yanlışlarına karşı bir duruş değil ortaklaşma, paylaşma üzerinden alternatif bir üretim sistemi, yaşam biçimi öneren kapitalizme karşı bir duruş.

Ruivenkamp, ilk önce paylaşılanlar kavramına açıklık getirmekte, paylaşılanları üç grupta toplayarak tanımlamakta; birincisi, doğal kaynaklar, bunlar kirlenme ve aşırı kullanımının tehdidi altındadır. İkincisi, dil, bilgi, eğitim ve kütüphaneler, kamu taşımacılığı, sosyal güvenlik, emeklilik gibi kazanılmış haklardan oluşan kültürel paylaşılanlar, bunlar da müzikte, bilişimde olduğu gibi metalaşma, sosyal güvenlikte olduğu gibi özelleşme tehdidi altındadır. Üçüncü grup paylaşılanlar ise genom, gen, DNA, RNA gibi insanın içsel doğasının biyo genetik mirası olan biyo genetik paylaşılanlardır. Biyo genetik paylaşılanlar da metalaşma, mülk edinilme, doğası değiştirilme tehdidiyle ve dolayısıyla yaşamın kendisinin değiştirilmesi tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu paylaşılanlar varoluşu itibarıyla üretim sistemlerinin dışında, doğal kaynaklarda olduğu gibi kendiliğinden var olan ve bitimli ya da insanlık tarafından üretilen kültürel varlıklarda olduğu gibi üretkenlikle ilgili bitimsiz bir var oluşa sahiptir. Bunların gerçekleşmesi ise cari kapitalizme ait toplumsal ilişkilerle olur. O nedenle insanlığın soyut emeğinin yeniden yorumlanmış bir ifadesi olarak bu paylaşılanları Ruivenkamp, Negri ve diğer işçi düşünürleri referans alarak "ortak" kavramı ile adlandırmaktadır. Ortak olan aynı zamanda bir öznedir ve Ruivenkamp, ortak olanın "öznel" olarak tohum üretme ve küresel gıda zincirlerinin toplumsal örgütlenmesinin dışında kalan toplumsal ilişkiler yaratma imkânlarını araştırmaktadır. Böylece, üretimin örgütlenmesinde anti-kapitalist ve alternatif bir yol olarak paylaşılanlar ilkesini temel alan sürdürülebilir toplum perspektiflerini önermektedir. Bu çabasını da maddi olmayan emek

ile maddi emek arasında oluşan yeni ittifak biçimlerinin tohum üretimine yönelik perspektifleri nasıl etkilediğini bazı örneklerle göstererek gerçekleştirmektedir.

Sahip olduğumuz genetik çeşitlilik, kuşaklar boyu süren paylaşım ve mübadeleler sonucu oluşmuştur ve bunlar üzerinde mülkiyet hakları söz konusu olmaksızın gelişmiştir, oysa günümüzde bunlar toplumsal ilişkilerden ayrılmış, nesneleştirilmiştir; kamusal ve özel araştırma kurumlarının mülkiyeti altına girmiştir ve mülkiyet rejiminin değişimi ile diğer toplumsal ilişkiler de değişmektedir. Tohumların metalaşım, küresel gıda zinciri içine dahil edilmesi, tohum ile birlikte gıdaların da değişmesi, tarımın kolonileşmesi ile tohumlar da artık siyasal ürünler olmuştur. Tohum bileşimini oluşturan maddi olan/maddi olmayan emek bileşiminin değişimi, tohum üzerindeki kontrolün çiftçiden çıkıp özel şirketlerin, araştırma kurumlarını ve devletlerin ellerine geçmesine neden olmaktadır. Bu gelişmenin dikkat çekici bir örneği Yeşil Devrim ile gelen yeniliklerdir; bu yenilikler bir yandan bitki çeşitlerini doğal ortamlarının kısıtlamalarından kurtarıırken bir yandan da haşere ilaçlarına, yayımcılara bağımlılıklar doğurmuştur. Tohum üretiminin biyo kimyasallaşması ile ürünlerin nasıl yetiştirileceği uzaktan programlanabilir hale gelmekte, bitki yetiştiricisinin kontrolü dışına çıkmaktadır.

Ruivenkamp'a göre bu gelişmelere karşı alternatif yaklaşım tohumların paylaşılanlar olarak geliştirilmesi perspektifinden hareketle ortaya konabilir; böylece çalışma, çevre, gıda kalitesine hak ettiği değer verilebilir, sürdürülebilirlik ve yerele özgü olanların gelişme olanakları üzerinde durulabilir. Elbette bunların yanında biyo genetik mühendislik ürünü olan ürünlerin yerel temeldeki tarım sistemlerine dahil edilmesi, bu yapılırken de insan onurunun, ekolojik sürdürülebilirliğin de dikkate alınması gerekir. Diğer yandan tohum üretimi sadece ürün/nesne üretimi olarak ele alınmamalıdır; çünkü bu nesnelere yeni toplumsal ilişkiler yaratma anlamında artık öznedir, tohumların "özne" olarak kabulü de onların toplumsal dönüşümler için bir araç olmaları anlamına gelir. Bu perspektiften bakılınca ortaklaşma pratiği olarak tohum üretimi alanının yeniden kazanılması, tohum sermayesi tarafından dayatılan metalaşım ve bilgiye dayalı sistemin sorgulanması, tohumun maddi olan/olmayan bileşiminin düzenlenmesi ve bilgi üretiminin paylaşılan alan haline getirilmesi düzeylerinde gelişme im-

kanı bulabilir. Burada dile getirilen metalaşmaya karşı du- ruşun amacı siyasal iktidarı ele geçirmek değil, bu iktidarı ellerinde tutanların yetki ve güçlerini azaltıp, gayri meşru kılarak iktidarı almadan da dünyayı değiştirmek; sermaye- nin küresel hakimiyetinden koparılmış özerk bölgeler ya- ratmak ve sermayenin halklardan aldıklarını yeniden pay- laştırmaktır.

Ruivenkamp, gıda üretimi, beslenme ihtiyaçları bağlamın- dan bakarak şu manzaraya dikkate çekmekte; tarihsel ge- lişimi sonucu gıda zincirleri ve girişimci tarım sisteminin ufkunda şekillenmiş milyarlarca dolarlık metalaşmış tohum pazarı ve üretimi bir yanda yer alırken diğer yandaki alter- natif tohumların ortaklaşma ve geliştirilmesine yönelik ça- balar vardır. Bu çabaların ufku ise dünya nüfusunun yeter- li beslenemeyen her yedi kişisinden birinin beslenme soru- nuna çözüm olmak, dünya üretimi ve tüketiminin geleceği- ni şekillendirmektir. Bu çaba genetik ürünler sanayinin da- yatmalarına karşı daha fazla özerklik ve yerel bilginin yeni- den geçerlilik kazanması, uyarlanmış özellikleri ile tarımın doğal ve toplumsal kaynaklara yeniden bağlanmasını da içermelidir. Sonuç olarak tohum üretimin küresel gıda zin- cirlerinin egemenliğinden nasıl kurtarılacağı, bu sistemden nasıl kopartılacağı, nereden koparılacağı, buradan ora- ya nasıl gidilebileceği sorularına cevap bulacak eleştirel, kuramsal düşüncelere ihtiyaç vardır.

Özet

Bu makale, paylaşılanlar olarak tohumları üreten çok sayıda toplumsal gücün ortaya çıkışıyla ilgilidir. Ele alınan konu, tohumların ortak bir kaynaktan yola çıkarak –devlet veya piyasa tarafından kapatılmamış, dünyanın çeşitli yerlerinde köylülerin toplumsal işbirliğiyle güvence altına alınan ve geliştirilen ortak kaynaklar—kamusal ve özel araştırma kurumlarınca sahip olunan ve geliştirilen metalara nasıl dönüştürüldüğüdür. Öne sürülen tez ise şudur: İnsanlığın –sermayeye dışsal- ortak bir mirası olarak tohumların bu şekilde metalara dönüşmesi, kâr aranırlarına konu olması ve biyo-gücün alanına dâhil edilmesi, birçok toplumsal gücü kendine karşı harekete geçirmekte ve yeni ortaklaşma pratikleri yaratmaktadır. Böylelikle, paylaşılanlar olarak tohumlar “öznel” haline gelmekte, tarımsal teknolojide kapsayıcı ve sürdürülebilir gelişmeler için yeni perspektifler getirmektedir.

Anahtar sözcükler: Biyo-güç, paylaşılanlar, teknoloji, yeniden yapım, tohumlar, toplumsal değişim.

Teşekkür: Bu makale taslak halindeyken yaptıkları yorumlar ve öneriler için Joost Jongerden, Pieter Lemmens, Martin Ruivenkamp ve Andy Hilton’a teşekkür borçluyum.

Giriş

Metalaşma çevresinde dönen, doğal ve toplumsal kaynakların paylaşılmasına yönelik toplumsal mücadele hepimizle ilgilidir. Suya ve su ürünlerine erişimin ticarileşmesinden bunların korunmasına, ormanların kesilmesinden ve satılmasından bu varlıkların geliştirilmesine, bilginin meta haline gelmesine karşı çıkışa kadar pek çok alanda, tekil bireyler, yerel topluluklar, bölgesel ve küresel ağlar açık kaynak ve ücretsiz yazılım hareketleri oluşturmakta, iletişim ve işbirliği için yeni alanlar açmakta, diğer kurum ve kuruluşlar da bunları kısıtlamakta, önlemekte ve kapatmaktadır. Paylaşılanı böyle olmaktan çıkaran bir hareket olarak metalaşma süreci, kendi zıddı olarak, yeniden ortak hale getirme hareketiyle sonuçlanır. Böylece, daha önce paylaşılmayanın, böyle oluşu tasavvur bile edilmeyenin paylaşılan haline getirilmesi gündeme gelir. Silvia Federici’ye (2010) göre çağdaş kapitalizm dönemi, yapısal olarak, paylaşılanların mülk edinilmesine ve metalaştırılmasına bağımlıdır. Piyasaya dışsal görünen çok büyük miktarlardaki emek ve kaynaklar (yaşam ortamı, insanlığın gelişimi sürecinde kuşaklar boyu geliştirilen nesnelere, teknikler ve bilgi dâhil olmak üzere doğal ve kültürel zenginliklerin yerel olarak ve toplamda devralınması), emeğin (ortak) ürünü olan toplumsal zenginlikler arasında (henüz) metalaşmamış olanlar vardır ve bu paylaşılanları alternatif ve sürdürülebilir bir üretim tarzının temeli yapma yolunda çabalar söz konusudur. Post-fordist dönemde paylaşılanlar üzerindeki bu mücadele dikkate alındığında, önce paylaşılanların ne olduğunu netleştirmek, özel olarak tohum üretiminin durumuna

geçmeden önce paylaşılanlarla ortak olan arasındaki farkı ortaya koymak yararlı olacaktır.

Kavramların netleştirilmesi

Literatürde farklı paylaşılanlar birbirinden ayrıştırılır (Douzinas & Zizek 2010; Krikorian ve Kapczynski 2010; www.commoner.org.uk). Birincisi, paylaşılanlar olarak, örneğin yeryüzü, deniz ve hava veya toprak ve tohumlar gibi ortak doğal kaynaklara atıfta bulunulur. Bu kavram, hükümetin kontrolü altında olmayan veya piyasa düzenlemeleri ile özelleştirilmemiş maddi kaynaklarla ilgilidir; asıl olarak bir topluluğun ortak çıkarına işaret eder. Caffentzis'e göre (2008:5), bu paylaşılanlar piyasa ile hükümet arasında "hiç kimseye ait olmayan" bir alandayken, Zizek (2010: 213) bunlara "dışsal doğanın paylaşılanları" der. Bunlar, kirlenmenin ve kullanılmanın çevre felâketi tehdidi altındadır (petrolden yağmur ormanlarına ve doğal yaşamın kendisine kadar) ve ortadaki tehdit bu kaynakları koruyup geliştirmenin birbirine zıt ve alternatif biçimlerine yol açmaktadır.

İkinci olarak, kültürel anlamda paylaşılanlar söz konusudur. Bunlar, dil, bilgi, eğitim ve kütüphaneler gibi kültürel ürünlerden; paylaşılan kamu taşımacılığı ve hizmet sistemleri altyapısı gibi geçmişin kolektif ürünlerinden; sosyal güvenlik, emeklilik gibi kazanılmış haklardan oluşur (Federici ibid, Zizek ibid.). Kültürel plandaki paylaşılanlar söz konusu olduğunda, değinilen yoğun toplumsal mücadele kendini, bu kamusal/sosyal(leştirilmiş) kaynakların ya metalaştırılmasına ve (yeniden) özelleştirilmesine ya da ortak mülkiyeti ve erişilebilirliği güçlendirmeye yönelik hemen her gün verilen çabalarda göstermektedir. Özgün paylaşılanların masumiyetinin çok ötesinde siyasal fay hatları oluşmuştur. Dil, bunun bir örneği olarak verilebilir. Devletin sahipliği veya piyasanın denetimi dışında topluluk yaşamının içinde ve onunla birlikte gelişen, birbiriyle iletişim halindeki milyonlarca insanın ortak ürünü olan dil, her anlamda paylaşılan olarak görülebilir. Ancak gene de bir kültürel ürün olarak dil, örneğin bilişim sektörü tarafından sahip olunacak ve satılacak biçimler alabilir. Müzikten de bu bağlamda söz edebiliriz. Burada da, örneğin halk geleneklerinin bir parçası olan müzik sonra halktan ayrılır milyarlarca doların döndüğü müzik sektörünün bir parçası haline gelir.

Bilimin gelişimine gelince, burada durum karmaşıktır. Bir yanda, bilimsel fikirleri, bilgileri ve informasyonu ileten sözcükler, imgeler, formüller vb, insanların bunları günlük olarak geliştirdikleri toplumsal ilişkilerinin ürünü sayılır. Diğer yanda ise bunları özelleştirme ve metalaştırma eğilimleri vardır. Bilgi gelişiminin paylaşılan yanlarının dayandığı toplumsal ilişkiler değiştirilmek istenir ve bu da mülkiyet rejimindeki değişimin –artık bilginin paylaşımı değil, korunması ve patente bağlanması söz konusudur—bilgi üretiminin yeniden örgütlenmesi ve toplumsal ilişkilerdeki değişikliklerle örtüştüğüne işaret eder. Bilginin metalaştırılmasına yönelik bu eğilim, mülkiyet ve patent hakları yasası açısından muhalif hareketleri de gündeme getirmektedir. Örnek olarak, Sah-

ra Güneyi Afrika için HIV/AİDS tedavisinde kullanılan anti-retroviral ilaçlar üzerindeki ruhsat kısıtlamalarından feragat edilmesi veya bunların gevşetilmesi için büyük ilaç şirketlerine uygulanan siyasal baskılar verilebilir.

Üçüncüsü –bilimde, kültürün bir yönü anlamında özel bir durum olarak da anılabilir—biyo genetik paylaşılanlar, genom, gen, DNA RNA vb., Zizek'in (Ibid) deyiimiyle 'insanın (içsel) doğasının biyo genetik mirası' aracılığıyla toplumla çok yakından ilişkilenen organik formlar veya varlıklar olarak birbirinden ayrıştırılır. Son otuz yılın teknolojik-bilimsel gelişmeleri (biyo teknoloji), en başta biyo genetik paylaşılanları mülk edinmiş ve metalaştırmış, hatta insan doğası dâhil yaşamın kendisi değiştirmeyi hedeflemiştir. (2) Bununla birlikte, aynı doğal ve kültürel paylaşılanlarda olduğu gibi, biyo genetik paylaşılanlarda da egemen durumda olan metalaştırmanın ötesine geçmeye yönelik çabalar görülebilir. Bu çabalar, ortaklaşmacı uygulamalar geliştirerek sergilenmektedir – belirli bitki yetiştirme tekniklerinin uygulanmasına yönelik tercihlere başvurarak aşağıda ele alındığı gibi.

Bu üç paylaşılan kategorisi arasındaki benzerliklerin yanı sıra önemli farklılıklar da vardır. Örneğin, doğal paylaşılanlar bitimli iken bilgi ve yaratıcılık gibi kültürel paylaşılanlar bitimsiz, çoğul, açık ve üretkendir. Belirtildiği –ve Hardt ile Negri tarafından da vurgulandığı (2004:149) – gibi, farklı paylaşılanların hepsi, üretim sistemine "dışsallıkları", devlet veya piyasa tarafından kapatılmamış olmaları açısından birbirine benzer. Buna karşılık, üretken boyut açısından farklılık vardır. Doğal (ve kısmen biyo genetik) paylaşılanlar ortaklaşa "bulunurken" (ve üretimde kullanılırken), kültürel (ve kısmen biyo genetik) paylaşılanlar insanlar tarafından yaratılmışlardır. Doğal ve kültürel paylaşılanlar arasındaki önemli fark buradadır: kültürel/bilgisel paylaşılanlar insanlık tarafından yaratılır, üretilir, bulunmaz. Dolayısıyla, bilgi paylaşılanları, doğal paylaşılanlar gibi kıtlıklarıyla tanımlanmazlar, tersine, bu paylaşılanları üreten üretkenlikle ilgili olmak üzere bolluklarıyla tanımlanırlar. Bu paylaşılanların üretimi, o günkü kapitalizme özgü toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir. Burada da, sınaî kapitalizmin bir önceki döneminin temel kavramı olarak soyut emeğin yerini alan ortak kavramıyla karşılaşıyoruz. Negri ve diğer "İşçilere" (Operaisti) (Lazzarato, Federici, Virno, Bove ve diğerleri) göre, ortak, Marx'ın soyut emeğinin (artı değerın kaynağı olan soyut emek) yerini alır. Dolayısıyla ortak, bir iliştiirme değil, paylaşılan bir şeydir: kendisi bir üretimdir, artıığın/bolluğun yaratılmasıdır. Soyut emek kavramının ortak olarak yeniden formülasyonu gereklidir, çünkü emeğin/ortak olanın işlediği kültürel ufuk köklü bir değişime uğramıştır. Negri, Hardt ve diğer işçiler, soyut emek kavramının, özellikle de bu kavramın artık değer ve emek zamanı ile olan katı bağlantısının yeniden yorumlanması gerekliliğinin altını çizer. Dahası, günümüzdeki post-fordist

(2) İnsanlara özel atıf, bu kategoriyi ayırıştırmanın ve değer vermenin gerekçesi sayılabilir. Analitik açıdan daha savunulur biçimde, yaşam teknolojileri çağdaş düşünce ve beseriyet epistemolojisi açısından temel teşkil eden doğa/kültür dikotomisinin her iki tarafında yer alır.

dönemin toplumsal ilişkilerinin giderek daha fazla bu kültürel ve biyo genetik paylaşılanları üretilmesine yöneldiğini ve dolayısıyla dönemin bilişsel kapitalizm olarak adlandırıldığını belirtir (Boutang 2002). Nicel anlamda emeğin bugün de en başta maddi nesnelere üretimine odaklandığını onlar da kabul etmekle birlikte, nitel olarak emeğin giderek daha fazla fikir, imge, bilgi, iletişim, işbirliği ve duygusal ilişki üretimine yöneldiğini vurgularlar. Nicel değil nitel anlamda, maddi olmayan emeğin hegemonyasından söz ederler (ayrıca bakınız, Gorz 2010). Ortak olan, toplumsal yaşamın maddi araçlarını –araba, televizyon, giyecek, yiyecek—üretmekten çok toplumsal yaşamın kendisini yaratmaya yönelir (Hardt & Negri 2004:146) – Biz de burada vurgulayacağız ki, bu ortak toplumsal yaşamın yaratılması, bilgi paylaşılanlarının kullanılmasıyla özellikle çoklu şeylerin –örneğin tohumlar—üretilmesi yoluyla gerçekleşir. Ancak, ortak olanın (yenilikçi canlı emek) toplumsal yaşamı bilgi yoğun tohumlar gibi şeylerle (yeniden) şekillendirme kapasitesi, maddi üretimde olana göre aşırıdır, sermayenin, genetik sanayilerinin egemenliği altındadır. Kültürel, bilgi paylaşılanlarının özelliği, bolluğudur; meta ilişkilerine tümüyle entegre olmamış, tümüyle burada çevrilmemiş bilgi ve deneyimlerin fazlasıdır. Dahası –hemen yakındaki üretim sürecinin dışında olan—bu toplumsal zenginlik, işbirliği, eşgüdüm ve iletişimle yakından ilişkilidir: kısacası, temeli, ortak olanın toplumsal ilişkilerindedir ve bu ilişkiler de bilgi paylaşılanlarının içselleştirildiği nesnelere yeni işbirliklerini davet eder, bunların önünü açar. Başka bir deyişle, fikirler, imgeler, bilim ve teknoloji gibi bilgi paylaşılanlarının üretilmesi, yeni işbirliği biçimleri, yeni toplumsal ilişkiler yaratır; üstelik bunlar artık sermayeye içsel değil sermaye için bir fazlalıktır. Giderek daha fazla ortak olanı güçlendirme perspektiflerinin bir parçası haline geldiklerinden, artık doğal paylaşılanlarla, kültürel veya biyo genetik paylaşılanlarla değil insansal paylaşılanlarla ilişkilendirilebilecek paylaşılanları temsil ederler.

Kökü Latincedeki “communis” (ortak olan, kamusal, genel vb) ve Rönesans dönemine ait ortak hukuk, ortak arazi vb. kavramlarıyla gelişen çağdaş “insansal paylaşılanlar” kavramı, günümüzdeki bilişsel kapitalizm döneminin toplumsal ilişkilerini belirler (Boutang 2002). Bu ilişkilerde sermaye ile ortak olan, kendi gelişim alanı içindeki doğal, kültürel ve biyo genetik paylaşılanları içselleştirmek ve dönüştürmek için mücadele halindedir; bu mücadelenin perspektifi ise ya metalaştırma ya da ortaklaştırmadır. Örneğin hava gibi kimi “hazır bulunmuş” doğal paylaşılanların (doğal) paylaşılan olarak öyle kalacağı varsayılırken, su gibi başkaları metalaştırılabilir (emeğin en az düzeyde feodalizmde, en aşırı düzeyde de kapitalizmde metalaştırılması gibi). Bunlara karşılık bilişsel paylaşılanlar farklı yönlerde seyredebilir. Bunlar bütünüyle metalaşabileceği gibi, ortak olanın toplumsal işbirliği aracılığıyla denetlenen ve yönlendirilen insansal paylaşılanlar olarak da kalabilir. İnsansal paylaşılanların bu durumunun güçlendirilip güçlendirilemeyeceği, geliştirilip geliştirilemeyeceği ve bunların nasıl olacağı tohum üretimine atıfla ele alınacaktır. Bu çalışmada tohumlar en başta nesnelere olarak değil, ürünleri (Ruivenkamp) veya aktörleri

(Latour) ⁽³⁾ siyasallaştıran özneler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımıyla tohumlar bir ürünün maddi olmayan/maddi karışımı özgül bir biçimini temsil eder; sonuçta, tarımsal üretimin ve gıda üretiminin ya giderek metalaşmasına ya da paylaşılmasına yönelik toplumsal ilişkiler gündeme gelir.

Ortak olana – aynı zamanda “çokluk” olarak da adlandırılmaktadır (Hardt & Negri 2004)--ilişkin bu başvuru çerçevesinden ve komünizm fikrinden (Douzinas & Zizek et al 2010) esinlenen bu makale, ortak olanın “özneler” olarak tohum üretme ve küresel gıda zincirlerinin toplumsal örgütlenmesinin dışında kalan toplumsal ilişkiler yaratma imkânlarını araştırmaktadır. Ortak olanı, sonuçta sermaye tarafından mülk edinilen ürünler ve çalışma enerjileri toplamı ve/veya örneğin hiyerarşik ilişkiler, iş bölümleri, kumandanın örgütlenmesi ve dağılımı gibi sermayeye içsel toplumsal ilişkiler toplamı olarak görmek yerine, aynı ortak olanın bilgisel paylaşılanların devlet veya piyasa tarafından kapatılmasını engelleyen ve yeni bir üretim yolunun perspektiflerini açan toplumsal ilişkileri nasıl –burada tohumculuk yoluyla–getirebileceğini araştıracağız. ⁽⁴⁾

Makalenin yapısı ve amaçları

Paylaşılanlarla ilgili tartışmalar ağırlıklı olarak doğal paylaşılanların varlığının formel önkoşulları ile ilgilidir. Dolayısıyla, ortak olanın kapitalist ilişkilere tabi olmaya karşı direnebileceği ve yeni bir üretim tarzı için temel oluşturabileceği ortaklık temelinde bir ekonominin inşası için gerekli maddi koşullar, burada daha az ele alınmaktadır. Bu makalenin amacı, bu tartışmalardaki durumu tersine çevirmek, üretimin örgütlenmesinde anti-kapitalist ve alternatif bir yol olarak paylaşılanlar ilkesini temel alan sürdürülebilir toplum perspektiflerini kavramaktır. Siyasallaştırıcı ürünler olarak tohumlara odaklanan uzun süreli bir araştırmadan (Ruivenkamp 1989, 2005, 2008) hareketle bu makale, tohum üretiminde ortak olanın (emek), maddi olmayan emekle tarımsal emek arasında yeni ittifakları nasıl gündeme getirdiğini ⁽⁵⁾ ve (dolayısıyla) paylaşılanlar olarak gıda maddeleri için tohum üretimine yönelik perspektifleri güçlendiren toplumsal ilişkileri nasıl yarattığını ele almaktadır. İlk bölüm, doğal paylaşılanlar –sermaye ilişkilerine dışsal- olarak tohumların sermayeye içsel metalara

(3) Latour (2007.50-54) aktörleri ‘başkalarıyla özel ve geçici gruplar halinde bağlantı kurup iş yapabilecek insan ve insan olmayan varlıklar’ olarak tanımlar. Bu tanıma atıfla, tohumları, özne konumunda. Toplumsal ilişkiler yaratabilecek varlıklar sayıyoruz.

(4) Paylaşılanlarla ilgili bu üç unsur, Marx’ın, üretimin yalnızca ürün yaratma amacına yönelik olmayıp yeni yaşam biçimleri yaratabilecek özneler de yarattığı yolundaki sonucuna atıflıdır: “Üretim yalnızca özne için bir nesne yaratmakla kalmaz, aynı zamanda nesne için de bir özne, yeni yaşam biçimleri, yeni bir bakış, yeni bir duyuş, yeni bir sevgi yaratır.” (Grundrisse, aktaran Hardt 2010: 141). Burada söz konusu olan özneliliğin üretilmesidir. Paylaşılanlarda odak noktası zaten olanı elde etmek değil, yeni bir şey, özellikle yeni toplumsal ilişkiler yaratılmasıdır.

(5) Buradaki başlıca ayırım, emeğin ürünleriyle ilgilidir: tarımsal (fiziksel) emek (çiftçilik) maddi üretimle sonuçlanır (tarım ürünleri vb.), maddi olmayan (zihinsel) emek (araştırma vb) ise kültürel üretimle (bilimsel bilgi, sistem tasarımı vb.); ancak hiç kuşkusuz bunların başka sonuçları da vardır – örneğin tarım ürünleri fikir üreten kişileri besler, tasarımlar ise tarım ürünlerinin genetik yapısını değiştiren teknolojileri getirir. Maddi olmayan ve maddi üretimler tohumlarda bir araya gelir ve bu birleşme onun özgül “siyasal” içeriğini oluşturur.

dönüşümünün tarihsel arka planını genel olarak ve kısaca vermektedir. İkinci bölüm, tohumları yeniden paylaşılan yapmaya yönelik muhalefet hareketlerine atıfta bulunmakta, tohum geliştirme ve uygulama alanında paylaşımcılığa yönelik çeşitli pratikleri ele almakta, bunun ardından gelen kısa sonuç bölümü ise ortak olanın sahiden yeni olan bir şey üretme imkânları üzerinde durmaktadır. Burada gerçekten “yeni” olandan kastedilen, kendi başına yeni tohumların ötesinde, yeni toplumsal ilişkileri, yeni bir yaşam tarzını temsil eden tohumlardır.⁽⁶⁾

I. Doğadaki paylaşılanlardan metalara: tohumların toplumsal dönüşümü

Dünyanın çeşitli yörelerindeki köylüler arasında uzun süredir devam eden bitki genetik materyallerinin ve tohumların değişimi gibi bir uygulama vardır.⁽⁷⁾ Bu toplumsal işbirliği aracılığıyla – “doğal ırklar” (landrace) olarak adlandırılan-- bitki genetik materyalleri ve tohumlar geliştirilmiş, bunlar, insanlığın ya da en azından belirli bir bölgedeki toplulukların ve halkların ortak mirası olarak doğal paylaşılanlar sayılmıştır. Bitki genetik materyallerinin köylülerin toplumsal işbirliği aracılığıyla korunması, değişimi ve geliştirilmesi işleri daha sonra tedicen kamusal ve özel kurumlar tarafından devralınmıştır (aşağıya bakınız). Ürün genetik kaynakları giderek kolonize edilmiş, bu kurumlar tarafından emilerek özelleştirmenin hizmetine sunulmuştur. Böylece kaynaklar metalara dönüşmüş, kâr ve kumandanın ürünleri haline gelmiştir. Tohumların mülkiyet rejimindeki değişimle birlikte [köylü toplulukların ellerinde olan tohumların kamusal ve özel kurumların eline geçmesi] bu varlıklar ortak bir doğal kaynak [doğal paylaşılanlar]⁽⁸⁾ olmaktan çıkarak metalaşmış, çalışma ürünleri durumuna gelmiştir. Başka bir deyişle bu süreç sonucunda tohumlar bilgi-yoğun paylaşılanlar, sermayeye içsel mekanizmalarla örgütlenen soyut emek ürünleri olmuştur. Tohumlar [kültürel paylaşılanlar olarak] küresel gıda üretiminin toplumsal örgütlenmesinde böylece önem kazanmış, mevcut üretim sistemine özgü toplumsal ilişkileri içselleştirmiştir (Ruivenkamp 1989).

Bu modern tarımcılık tarzı (Wiskerke 1997, Van der Ploeg 2004), yeni bilgi-yoğun ürünlere dâhil edilecek özel yönlerin seçilmesiyle birlikte daha sonra Feenberg’in (1999) deyimıyla tohumların daha ileri düzeylerde geliştirilmesinin “kültürel ufku” haline gelmiştir. Bu yeni ve “enfomasyona dayalı” hale getirilmiş tohumların üretilmesi, yalnızca yeni ürünler ve bu anlamda yeni nesnelere yaratılmasını değil, aynı zamanda tarımcılıkta ve gıda üretiminde yeni toplum-

(6) Michael Hardt yalnızca nesnelere değil öznelere de üretildiğine ilişkin Marksist analize atıfta, aslında üretimin nesnesinin belirli bir toplumsal ilişki ya da yaşam biçimi tarafından tanımlanan bir özne olduğunu, dolayısıyla bu tür üretime “biyo-politik” denebileceğini vurgular. (Michael Hardt 2010:141).

(7) Van der Ploeg (2008:23) köylüleri, tarımsal üretimi kendi kendini yöneten bir kaynak temelinde aktif olarak şekillendiren, piyasayla piyasanın üretim sürecinde egemen hale gelmesine izin vermeyen bir organizasyonla ilişki kuran özellikleriyle tanımlar.

(8) Kendisinin de insan emeği ürünü olduğunu, dolayısıyla –geriye dönük olarak– kültürel paylaşılan olarak algılanabileceğini unutmadan, böyle görüldüğü ve böyle davranıldığı sürece tohumların da doğal paylaşılan olduğu söylenebilir.

sal ilişkiler yaratılmasını da amaçlıyordu. Yeni tohumlar, tarımsal üretim sistemlerinde emeğin toplumsal örgütlenmesini dolayımış (Verbeek 2000), "siyasallaştırıcı ürünler" haline getirmiştir (Ruivenkamp 1989, 2005).⁽⁹⁾ Başka bir deyişle burada, artık küresel gıda zincirlerine yönelik sermaye düzenlemelerine içsel toplumsal ilişkileri pekiştiren ve bu ilişkileri yaratan ürünler söz konusudur. Modernlik öncesi, doğal paylaşılanlar olarak tohumların insan eseri, metalaşmış emek ürünleri haline geldiği bu süreçte, tohumlar, küresel gıda zincirlerinde emeğin toplumsal örgütlenmesini köklü bir değişime uğratabilecek şekilde giderek daha fazla özneler konumuna gelmiş (Ruivenkamp 1989), emeğin ürünlerle (tohumlar) ilişkisi de değişime uğramıştır. Bu değişimleri kavramak için şunları görmek gerekmektedir: tohum üretiminde harcanan emek kamusal ve özel mülkiyet tarafından nasıl edinilip dönüştürülüyor? Toplumsal güçler çokluğu, bitki yetiştirme bilgisini sermayeye içsel konumundan çıkararak ona dışsal olacak, titiz bir tarımsal üretimin yeni biçimleriyle ilişkili hale getiren paylaşma pratiklerini nasıl yaratıyor? (Lemmens 2010).

Tohumların metalaşması

Tohumların toplum bazında soyut emek (ortak olan) ürününe dönüşmesi, söz konusu nesnelere ilişkin toplumsal ilişkilerin değiştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Tohumlardan söz ettiğimize göre, tohumlarda şu değişimler söz konusudur: emeğin değişen bileşimi, tohumların maddi olmayan/maddi olan bileşimindeki dönüşüm eğilimi ve toplumsal dönüşümlerin özneleri olarak tohumlar⁽¹⁰⁾.

Emeğin değişen bileşimi

Tohumların doğal paylaşılandan metalaşmış ürünlere dönüşümü anlamındaki tarihsel eğilime katkıda bulunan önemli bir unsur, bitki genetik materyallerine (tohumlar) sahip olan ve bununla ilgili edimlerde bulunan toplumsal gruptaki tedrici değişimdir. Değindiği gibi, başlarda köylüler ve köylü toplulukları bitki genetik materyallerini koruyor, mübadele ediyor ve geliştireyordu; bunları, genel olarak topluluğun kültürel normları ile belirlenen gevşek kurallar uyarınca yönetiyordu. Genel olarak bakıldığında bu işlemler çevresel açıdan doğayla uyum, toplumsal olarak da karşılıklılık ve armağan mübadelesi ilkelerine göre gerçekleşmekteydi (Kloppenborg 2010). Yenilik, bu 'çevre dostu' topluluk gelişimi sisteminde ortaya çıktı. Günümüzde ürün genetik kaynaklarında bulduğumuz genetik çeşitlilik, bitki genetik materyallerinin kuşaklar boyu devam eden bu paylaşımının ve mübadelesinin sonucudur. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: bitki genetik materyallerinin mübadelesi, üretilmesi ve geliştirilmesiyle sağlanan yenilik, bitki genetik materyallerinin üretilmesini ve

(9) Bu analiz temelinde, tohum yetiştiriciliğinin, tohum şirketlerinin tarlada iş yapanlar üzerinde uzaktan denetimine yöneldiğini vurgulamıştım (Ruivenkamp 1989)

(10) Bu üçlü bölünme, 'toplumsal ilişkiler olarak mülkiyet' hukuksal analizinde üç toplumsal değişken saptayan J. Martin Pedersen'den esinlenmiştir: ilişkili özne, ilişkililenen nesne ve ilişkisel durum (Pedersen, J.M, 2010, www: commoner.org.uk. Sayı 14, sayfa 170).

dağıtımını kontrol edecek piyasa mekanizmaları olmaksızın, bunlar üzerinde tek mülkiyet hakkına sahip herhangi bir topluluk, devlet veya şirket bulunmaksızın gerçekleşmiştir. Bitki genetik materyalleri ortak mirasın bir parçası sayılmış, farklı ekolojik bölgelerdeki köylüler tarafından böyle korunmuş ve geliştirilmiştir.

Bu durum, tarımsal üretimde modernlik projesinin dayatılmasıyla 19'uncu ve 20'inci yüzyıllarda değişmiştir. Böylece, 20'inci yüzyılın ikinci yarısındaki en dramatik değişim olarak kabul edilen olgu ortaya çıkmıştır: köylülüğün yaratıcı yıkımı (Hobsbawm 1995: 289, aktaran Jongerden 2008: 122). Bu toplumsal değişim sonucunda günümüz dünyası eski dünyadan kalıcı biçimde kopmuştur. Söz konusu toplumsal dönüşümün örneği, bitki genetik materyallerinin korunması ve geliştirilmesinin kamusal ve özel araştırma kurumlarına aktarılmasıdır. Mülkiyet rejimindeki bu değişim (daha doğrusu yeni bir mülkiyet rejiminin yaratılması) uzun bir geçmişe sahiptir ve farklı evrelerden geçmiştir. Bu geçmişteki dinamik bir güç de, özgün olarak, kendi yerlerinde köylüler tarafından korunup geliştirilen, toplumsal ve kültürel ilişkilerine içselleşen bitki genetik materyallerinin zenginliğinin giderek daha çok farkına varılmasıdır. Ancak, zamanla, bitki genetik kaynakları ile onların toplumsal/kültürel ortamı ve bunlara tekabül eden üretim ilişkileri arasındaki karşılıklı bağlar kopartılmıştır. Genetik zenginlik, bu toplumsal ilişkilerden ayrılarak kendi başına bir nesne konumuna gelmiştir.

Bu nesneleşmiş genetik zenginlik botanik bahçelerine aktarılarak sergilenmiş, ardından uluslararası tarımsal araştırma merkezlerince, ulusal araştırma merkezlerince ve şirketlerce muhafazaya alınmıştır. Bitki genetik materyallerinin kamusal ve özel araştırma kurumlarının gen bankalarında bu şekilde muhafazası sonucunda bu materyaller giderek onların mülkiyeti altına girmiş, mülkiyet rejimindeki bu değişimle birlikte de diğer toplumsal ilişkiler değişime uğramıştır. Örneğin, bitki genetik materyallerinin kamusal ve özel kurumların gen bankalarında kendi yerlerinin dışında muhafazası, bu materyallerin farklı bölgelerdeki köylüler tarafından yerinde muhafazasının oynadığı rolün değerini düşürmüştür.^[11] Dahası, yerinde muhafazadan başka yerde muhafazaya geçiş, salt muhafaza edilen şeyin yeriyle ilgili değildir; bundan daha önemlisi, bitki genetik materyallerinin kendi doğal, toplumsal ve kültürel ortamlarından koparılmaya eğiliminin pekişmesidir (aşağıya bakınız). Gen bankası muhafaza sisteminin kurumsallaşması, bitki yetiştiricilerinin bitki genetik materyallerini yeniden yazmalarına olanak tanımıştır. Bu yeniden yazımda artık bu materyallerin toplumsal-kültürel ortamlarına daha az atıfta bulunulmakta, söz konusu materyaller doğal-bilimsel formüllerle ifade edilmektedir. Bitki genetik materyalleri artık kendi genetik bileşimleriyle muhafaza edilmekte, değerlendiril-

[11] Ancak, yerinden olmayan koruma ne zaman iyi oluşturulmuş ve kurumsallaşmışsa, bitki genetik kaynaklarının yerinden korunması için yeni imkânlar ortaya çıkar –ancak, bu imkânlar söz konusu kurumsallaşmış yetiştirme programlarına içselleşmiştir.

mekte ve sınıflandırılmaktadır ve bunlara artık yalnızca kamusal ve özel araştırma kurumlarında çalışan uzmanlar vakıf olup erişebilmektedir. Artık ürün genetik kaynaklarını geliştirmenin uzmanları köylüler değil, bu kaynakları Yeşil Devrimin yeni "mucize tohumlarına" dönüştürebilecek bilim insanlarıdır. Bir tür dairenin tamamlanması gibi, bu ürünlerin tarım sistemlerinde uygulanması, bundan böyle köylülere açıklanması ve anlatılması gereken bir husustur. Bu tür açıklamaları yapacak olanlar da, yeni bir meslek grubu mensupları, tarımsal yayımcılardır. Bu meslek grubundan kişiler, köylülere-çiftçilere ("küçük üreticiler" de denmektedir) satılacak yeni metalar (enformasyon, danışmanlık, iletişim) yaratmışlardır. Üstelik bu satışı yapanlar, alıcıları giderek daha fazla, bu dışsallaştırılmış ve metalaştırılmış tohumların 'cahil ve edilgen alıcıları' olarak görmekte, tohumlarla birlikte enformasyonu ve yanlarında tarımda kullanılacak kimyasalları bu kesime satmaktadır.

Bitki genetik kaynaklarının mülkiyetinin ve geliştirilmesinin köylülerden kamusal ve özel kurumların eline geçmesi – "tarımsal araştırmanın dışsallaşması" olarak adlandırılan süreç (Van der Ploeg et al, 1987) – tarımsal üretimin çeşitli kurumsal düzenlemeler temelinde sanayileşmesi ve metalaşmasıyla bütünlüştür. (12) Sözü edilen yeniden düzenlemeler, tohumların doğal paylaşılanlardan bilgi yoğun metalara toplumsal geçişini sağlamıştır. Böylece tohumlar, sermaye ilişkilerini içsel bir örgütlülük içinde soyut emek ürünleri haline geldikleri bir toplumsal dönüşüm geçirmiştir. Metalaşmış tohumların daha ileri düzeyde üretimi ve geliştirilmesi, küresel gıda zincirlerinin toplumsal örgütlenişinde yeni bir yer edinmiştir. Böylece bitki yetiştiricileri tarımın kolonileştirilmesini ve (girdi yanıyla ilgili olarak) ilgili üretim sürecini daha genişletebilmiş, ardından bitki genetik materyallerini daha da geliştirebilecek konuma gelmişlerdir. (13) Kâr amacıyla olsun, küresel açlık sorununa çözüm amacıyla olsun, küresel gıda ürünlerinin genetik bileşiminin geliştirilmesi, modern tarımsal üretim tarzının "kültürel ufku" (Feenberg 2005) denilen olguya atıfla tohumlara belirli özellikler ilâştirilerek gerçekleştirilmiştir. "Kültürel ufuk" ise tohumların ve diğer teknolojilerin maddi tasarımına içsel ideolojilerden oluşmaktadır; bu da küresel gıda zincirlerine içsel olarak tarımda ve gıda üretiminde sürekli değişen toplumsal ilişkilerdir. (14)

Tohumlardaki maddi olmayan ve maddi öğeler bileşimindeki değişme

Bitki genetik materyallerini ellerinde tutan (sahip olan) ve bunlar üzerinde çalışan (geliştiren) toplumsal gruplardaki değişimle birlikte, ürünün kendisi de

(12) Başka yerlerde yeterince geniş biçimde ele alındığından (bakınız, Ruivenkamp, Jongerden'den) burada küresel gıda zincirlerinde tarım emeğinin yeniden örgütlenmesine pek az yer verilmiştir.

(13) Geliştirilmiş çeşitler verim ve kimi durumlarda – özellikle sulama ve kimyasal uygulamalar (gübre ve haşere ilaçları) söz konusu olduğunda– çevresel baskılara direnç açısından daha iyidir. Bu da pazarlara ürün temini adına azami miktarlarda üretilecek tek ürünü ve iyice kapitalistleşmiş işletmelerce büyük ölçekli tarımı öngörür. (İsağa bakınız).

(14) Biyo-yakıt için mısır ürünleri örneğinde olduğu gibi tarımın gıda temini ile olan ilişkisinin kesilmesi (Ruivenkamp 2005), tarımsal üretimin yalnızca gıda üretimine ve küresel gıda zincirlerine değil küresel biyo-temelli zincirlere bile içsel toplumsal ilişkileri de dikkate alınmalıdır.

değişmektedir: tohumlar, artık "siyasallaştırıcı ürünler" olmaktadır (Ruivenkamp 1989, 2005).

Tohumların özelliği, maddi olmayan (çevresel, toplumsal, kültürel siyasal) ve maddi olan (fiziksel) yanların birliğinden oluşmasıdır. Tohumun mikro-biyolojik özelliği, belirli toplumsal-kültürel bağlamlardaki belirli çevresel durumlara uyan makro-biyolojik bitki özelliklerine yol açar. Bu durumun da belirli siyasal uzantıları vardır ve bu uzantılar hep birlikte ele alındığında, yetiştirilecek bitkinin arzu edilen özelliklerini, dolayısıyla bitkinin genetik materyalindeki nihai değişiklikleri belirler. Tohumda maddi olmayan/maddi olan bileşimini taşıyan ve ifade eden bir bütün olarak bu çevrimdir. Köylülük tarafından mübadele edilen ve geliştirilen doğal ırklar, kendi fiziksel varlıklarına çevresel ve toplumsal yönleri de içselleştirmişlerdir ve köylüler arasındaki mübadele ve yetiştirme faaliyetlerinde kilit rol oynayan faktör de tohumların maddi olmayan/maddi olan bileşimindeki özel içeriktir. Ne var ki, bu bileşimi etkileyen ve şekillendiren toplumsal güçler değişmektedir ve bu değişimle birlikte aynı zamanda tohumların bileşimindeki maddi olmayan/maddi olan da tedrici biçimde değişmektedir.

Tohum üretiminin toplumsal dönüşümünde temel rol oynayan ikinci bir eğilim de bitki yetiştirme tekniklerinin uygulandığı uzun tarihsel süreç sonucunda tohumlardaki maddi olmayan ve maddi olan bileşenlerin tedrici olarak değişmesidir. Tarımsal bitkilerin belirli ekolojik kuşaklarda (serin, ılıman, sıcak vb) ve yerel iklimlerde (kurak/yağışlı, rakımı yüksek/düşük vb) kullanılması, ilk olarak bitkinin kendi doğal ortamı ile etkileşimi yoluyla bir oluşum sürecinde ortaya çıkmıştır. Doğal seleksiyon, bitkilerin kendilerinin, ortamlarında iyi yetişme açısından gerekli olanları kendi genetik programlarına dahil etmelerini sağlamıştır (Ruivenkamp 2005)^[15]. Bu nedenle kimi bitkiler serin iklimlerde, kimileri de sıcak iklimlerde iyi büyümektedir. Bitkinin büyümesi ile doğal ortamlar arasındaki bu dar ilişkinin koyduğu sınırları genişletmek için, geleneksel iyileştirmeler ve melezleştirmeler gibi çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu, daha önce de değinildiği gibi Yeşil Devrim sırasında yapılmıştır. Yeşil Devrim sırasında, özellikle daha yüksek verim elde etmek amacıyla genetik programa başka bilgiler de dahil edilmiştir. Yeşil Devrimle aynı sırada tohumların da metalaşması ikili bir gelişmeyi temel alıyordu: Daha gelişkin bitki yetiştirme teknikleri, çeşitleri kendi doğal ortamlarının sınırlandırıcı özelliklerinden "kurtardı"; ancak bunun yerine başka bir şeyi getirdi: tarımsal araştırmalar tohuma özgü bilimsel bilgilere dönüştü ve bu da kendine özgü birtakım bağımlılıklar getirdi: Örneğin, yayımcıların bilgisi, haşere ilaçları gibi girdilere bağımlılık... Tohumların yeniden üretiminin kendi doğal çevrelerinden koparılması ve bilimsel bilgiyle eşleştirilmesi yönündeki bu dönüşümün henüz tamamlanmamış

[15] Genetik programlarla çevresel etkiler arasındaki ilişki daha ayrıntılı olarak şu makalede ele alınmaktadır: "Epigenetik dönüş" (Nicolosi & Ruivenkamp 2011: baskıda).

olduğu açıktır. Bu bir fırsat penceresidir; bunun sonucunda kimi ırklar paylaşılanlar haline gelmiş ve yerel, yerli halklar da bunları böyle görmüştür – Bolivya Ant'larında patates örneğinde olduğu gibi (Puente 2010) – ya da kapatma karşısında ortak arazilere sahip çıkılması gibi. Diğer yandan aynı durum, tohumlara içsel özel kimi bilimsel bilgilere odaklanan yeni bir toplumsal mücadeledenin de itici gücü olabilir (konuya burada girilmekte, aynı konu aşağıda daha geniş ele alınmaktadır).

Gerçekten de, bir yarılma – ve çelişki – ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkinin bir tarafında, siyasal açıdan yüklü, maddi olmayan içeriğiyle enformasyona dayalı tohumların yetiştirilmesine odaklanan yetiştirme programları (küresel gıda zincirlerinin toplumsal-ekonomik örgütlenmesi, örneğin küresel gıda zincirlerindeki sermayenin kültürel ufku sınırlarında geliştirilen siyasallaştırıcı tohumlar), diğer tarafında da tohum geliştirmenin başka pek çok (çok sayıda, alternatif) biçimleri. Bu ikincisine diğer toplumsal hedefler de içkindir ve çalışmamızda bunlara, emeğin kendi içinden ve ortaklaşma pratikleriyle geliştirilen “alt-politik tohumlar” olarak atıfta bulunulacaktır (Ruivenkamp & Jongerden 2011).

Tohum üretiminin dışsallaşması ve bilimselleşmesi (Van der Ploeg 1987, 2008) modern girişimci tarım sisteminin kültürel ufkudur. Küresel gıda sistemlerine yerleşmiş bulunan bu sistem belirli bir bitki yetiştirme yolunun sürekliliğini getirmektedir ve burada diğer uygulamaların yanı sıra bir de tohumların melezleştirilmeleri söz konusudur (Kloppenburg 1988, 2010). Bu yol, ürünlerin bitkilerle de bağlantısız olarak yeniden üretilmesine kadar uzanmış, kamusal ve özel kurumların elindeki kimi sınırlı (F1) hatlarının yerini almış, sonunda kendi kendini üretemeyen, kısır çeşitlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (böylelikle çiftçileri her yıl yeniden tohum almaya zorlamaktadır). “Tohumların biyokimyasallaşması” şeklindeki bu yol şu anlama gelmektedir: Tohumlara içkin bilimsel enformasyon, giderek yaygınlaşan biçimde, bu ürünlerin nasıl yetiştirileceğini uzaktan programlamaktadır; tarım ilacı kullanılsın kullanılmınsın, tarımsal işletme büyük olsun küçük olsun, bu durum değişmemektedir.

Tohumların hangi anlamda siyasal içerik kazandıkları açıktır. Değer yüklü, maddi olmayan içerikleri, iki alternatif arasında bir tercih yapmayı gerektirmektedir: Yüksek verimli, melezlenmiş çeşitleri, kimyasallarla birlikte mekanize ve büyük ölçekli tarımsal işletmelerde kullanmak ya da ürün rotasyonuna dayalı tarımsal sistemlerde yetiştirilen ürünlerin yerel gıda ağlarına yerleşik küçük tarım işletmelerinde kullanılması. Başka bir deyişle tohumlar, maddi olmayan ve maddi içerikleriyle siyasal olarak yüklü bileşimlere dönüşmekte (tohumların siyasallaşması), bu ise kamusal ve özel kurumlardaki araştırmacıları “siyasal özneler” dönüştürmektedir (Ruivenkamp 2003). Bu özneler – siyasallaştırılmış tohumların geliştirilmesi ve üretilmesinde anahtar rol oynayarak– küresel gıda zincirlerinin toplumsal örgütlenmesini değiştirmektedir. Buna karşıt olan çerçeve ise katı bir yerleşikliğe sahip değildir; senteze dayalı veya üçüncü bir yol da ortaya çıkabilir: Tohumları bilgiye dayandırma ve “özneler olarak tohumların siyasallaştırıcı içeriği” konusunda tercihte bulunma aç-

sından artan fırsatlar sayesinde, siyasal özneler olarak araştırmacılar, bu ürünlerin araç-amaç sistemlerini yenileme fırsatları üzerinde düşünebilirler. Tohumların paylaşılanlar olarak geliştirilmesine yönelik perspektifler oluşturabilirler; çalışmaya (insan hakları), çevreye (sürdürülebilirlik) ve gıda kalitesine (sağlık) değer veren, sürdürülebilir ve yerele özgü tarımsal gelişme olanakları üzerinde durabilirler. Bunların yanında mutlaka gerekli olan ise, hiç kuşkusuz, biyo genetik mühendislik ürünü olan tohumların yerellik temelli tarım sistemlerine uygun biçimde tanıtılması, başka bir deyişle bu tanıtım sırasında insan onurunun, ekolojik sürdürülebilirliğin ve refahın göz önünde bulundurulmasıdır.

Toplumsal dönüşümlerin özneleri olarak tohumlar

Tohumların maddi olmaktan ağırlıklı olarak maddi olmayan ve siyasallaştırıcı bir ürüne dönüşmesi onu toplumsal değişimin ön cephesine yerleştirmiştir. Bir yanda, kamusal ve özel olmak üzere girdi sağlayan kurumlar ve firmalar, tüm dünyada giderek artan sayıda tarım üreticisine dağıtılan enformasyon temelli tohumların maddi olan/olmayan bileşimini tasarlayarak tarımsal üretimi uzaktan kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Diğer yanda ise, tohumlardaki maddi olmayan bileşen aynı zamanda araştırmacılara ve çiftçilere yeni ittifaklar oluşturma ve tohum geliştirmede diğer yolları geliştirme imkânları sağlamaktadır. Gerçekten de, tohum üretimini metalaşma dışına çıkarmak ve bitki yetiştirme faaliyetleri aracılığıyla farklı bir araç-amaç sistemi geliştirmek üzere çeşitli çabalar harcanmaktadır. Değişik stratejiler izlenmekte ve bu stratejiler bilgi üretiminde hayli zıt sistemler öngörmektedir: merkezi-ademi merkezi, mülkiyete-paylaşımaya dayalı, yukarıdan aşağı-aşağıdan yukarı, dışsal-içsel vb. Şurası açıktır ki, tohum üretimi artık saf ürün/nesne üretimi sayılamaz; çünkü bu nesnelere yeni toplumsal ilişkiler yaratma anlamında artık özne konumuna gelmektedir. Tohumların "özne" sayılmaları, toplumsal dönüşümler için bir araç olmaları anlamına gelir. Bunlar, gıda üretiminde alternatif sistemlerin geliştirilmesinde çeşitli güçleri destekleyebilir; halen işleyişte ve egemen olan üretim sistemindeki kopuş "anını" getirebilir (Badiou 2005). Tohumların özneler olarak üretilmelerine yönelik bu süreç – ya da tohumların çokluğa içsel insani paylaşılanlar haline gelmesi – daha şimdiden aşağıda belirtilen gelişmelerden ve paylaşılmanın farklı pratiklerinden çıkarsanabilir.

II. Metalden ortaklaşma pratiklerine: tohum üretiminin yeniden kazanılması

Tohum üretiminde paylaşılmışlığa yönelik çeşitli pratiklerden, toplumsal mücadelenin ve değişimin üç genel düzeyi çıkarsanabilir:

1. Küresel gıda zincirlerinin metalaşmış ve bilgiye dayandırılmış tohum sermayesi tarafından dayatılan düzenin sorgulanması;
2. Yerel ölçekteki doğal ve toplumsal kalkınma kaynaklarını yeniden canlandırmak üzere tohumların maddi olmayan/olan bileşiminin yeniden düzenlenmesi;

3. Açık kaynak yaklaşımları aracılığıyla bilgi üretiminin paylaşılan haline getirilmesi.

Bu çabaların genel amacı, bir stratejiye atıfla açıklanabilir: tohum üretimindeki bilimin ve teknolojinin, belirli bir yere özgü tarımsal gelişmelere uyarlanması (“biyo teknolojinin uyarlanması”) ve bunun genel anlamda bir yeniden-bölgeselleştirme (Magnaghi 2000, 2010), yeniden köylüleştirme (Van der Ploeg 2008) ve özenli tarım (Lemmens 2010) çerçevesinde gerçekleştirilmesi. ⁽¹⁶⁾

Toplumsal güçler, dayatılan tohum ürünleri düzenleme tarzının ötesine geçme çabalarında yeni bir direniş biçimi geliştirmektedir. Bu, artık “bekleyip reddetme” şeklindeki – ki HDK’ların yaklaşımları genellikle böyledir—savunmacı bir tepki değildir; aktif bir üretim biçimidir ve çokluğa içsel özneler olarak tohumların tasarımı ve kullanılması aracılığıyla toplumsal işbirliğinin geliştirilmesini öngörmektedir. Bu, yenilikçiliğe, üretenler ve tüketenler arasındaki özerk üretime (Negri 2004, Lemmens 2010) ve gıda üretiminin kaynak tabanını yerel gıda ağları içinde yeniden düzenleyerek küresel sorunlara yerel çözümler getirmeye (Van der Ploeg 2008) dayanan yeni bir direniş biçimidir. Özneler olarak tohum üretiminin bu çeşitli yolları söz konusu olduğunda bir noktanın vurgulanması önemlidir: Bu üretimin özelliği genetik-arz sanayi ile karşı karşıya gelme arzusu değil, kendi özgül ve dinamik pratiklerini sürekli olarak geliştirme çalışmasıdır. Gorz’un yerinde vurgusuyla:

“Metalaşmaya karşı hareket, iktidarı almayı amaçlamaz; amacı, bunu ellerinde tutan kurumların ve yetkililerin gücünü eksilterek ve gayri meşru kılarak, iktidarı almadan dünyayı değiştirmektir. Bu, sermayenin küresel hâkimiyetinden giderek daha geniş özerklik bölgeleri kopararak ve sermayenin halktan aldıklarını (yeniden) paylaştırarak gerçekleştirilecektir.” (Gorz 2010:126).

Giderek büyüyen bu toplumsal uzamların (mekânların) üretimi “içerden” gerçekleşmektedir; mevcut sermayenin nesnelere yapılan, küresel gıda zincirlerinin düzenleniş tarzına ve teslim alıcılığına öfke duyan, bunu reddetmeye, direnmeye ve isyan etmeye eğilimli tüm özneler bu sürecin içindedir. Süreçte toplumsal güçlerin çokluğu söz konusudur. Bu güçler, doğal ortama, ürünlerin yetiştirildiği toprağa, peyzaja, yerel çeşitlere ve gıda kalitesine özen göstermek isteyen köylüler-çiftçiler; kentli yurttaşlarla yeni toplumsal ilişkiler geliştirmeye eğilimli, onlara kendi yerlerinde tatil, istirahat ve sağlık bakımı olanakları sağlamak isteyenlerdir. Bu güçler arasında şunlar da yer almaktadır: ürettikleri tarımsal-kimyasal maddelerin çevresel tehlikelerini azaltmak isteyen sendika üyeleri, üyelerinin toplumsal hedeflerini peyzaj üretimi ve yönetimi, çeşitliliğin korunması ve yeniden üretilmesini de içerecek biçimde genişleten çiftçi kuruluşları, “adaletle” ilgili geniş kapsamlı etik konuların üretimle, tüketimle ve toplumsal sorumluluk sahibi girişimcilikle bütünleştirilmesini talep eden

(16) Bakınız, dergiler: Tailoring Biotechnologies, <http://www.ctc.wur.nl> ve International Journal of Technology and Development Studies, <http://www.ijtds.com/>.

araştırmacılar, girişimciler, tüketiciler ve yurttaşlar, hayvan sağlığı ile ilgilenen kuruluşlar, yerel düzeyde birbirleriyle temasa geçip organik sebze ağlarından çiftçi pazarlarına kadar yeni taktikler geliştiren, böylece tarımsal üretimin yeniden bölgeselleşmesi eğilimini güçlendiren, üretim-tüketim hattını kısaltan çiftçiler ve tüketiciler ve başka pek çok girişim. Gıda egemenliği ve gıda hakkı politikalarını vurgulayan adil ticaret ve dayanışma hareketleri de bu sürecin bir parçasıdır. Konu, bugün dünyada bulunan yarım milyar köylü-çiftçi ve geçim için küçük ölçekli çiftçilik yapan dünya nüfusunun üçte biri ile ilgilidir. Başka bir deyişle: Tohum üretiminin paylaşılan hale gelmesini sağlayacak pratikler, toplumsal uzamlarını sürekli olarak genişleten çoklu toplumsal güçlerle ilgilidir ve bu süreçte tohum üretiminin yeni biçimlerinin tasarlanıp yaşama geçirilmesi mümkündür. Ardından, bu tohumlar da, başka, alternatif bir siyasal içeriğe sahip oluşlarıyla bu sayısız girişimin toplumsal olarak dönüştürücü yönelimlerini güçlendirebilecektir. Bu farklı pratikler aracılığıyla tohum üretiminin eş oluşumlu, dönüştürücü süreçleri, farklı, birbirinden ayrı oldukları açık, ancak aslında yakından ilişkili aktörler arasında yeni ittifaklar oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Bu aktörler, bilimsel araştırmalarla uğraşanlar, girişimciler, genetik sanayinde çalışanlar, çiftçiler, tüketiciler, çevreciler, ekolojistler, feministler, ahlakçılar ve başkalarıdır. Oluşturulacak olan ittifaklar da bu toplumsal güçlerin – “kendi kurumlarında, ilişkilerinde ve toplumsal yaşam alanlarında—özerk yeni uzamlar yaratmalarına imkân sağlayabilir. Bu özerk uzamlar, küresel gıda zincirlerinin disiplinci kumandasına meydan okuyup tohum üretiminde paylaşımcılık için ek fırsatlar ortaya koyabilir. ‘Ezilmiş seslerin daha yüksek çıkmasına ve bilim ve teknoloji gelişiminin yerele özgü diyalektikliğine’ (Ruivenkamp & Jongerden 2011) yönelik bu eğilim daha şimdiden çeşitli örneklerde görülebilmektedir ve bu örnekler aşağıdaki kategorilerde toplanmıştır.

1. Metalaşmış tohumların dayattığı düzenin sorgulanması

Paylaşılanlar olarak tohum üretiminin çeşitli örnekleri verilmiş (Ruivenkamp 2005), hatta filme alınmıştır (Ruivenkamp 2008). Gene de, bu pratiklerin toplumsal açıdan yerindeliği üzerinde düşünmek için kimi ek açıklamalar gerekmektedir. Feenberg’in demokratikleştirici teknoloji eleştirel kuramından (Veik 2006, Feenberg 1999, 2010) hareketle, farklı taktikler ve stratejiler (Feenberg 1999: 113; De Certeau’ya atıfla) belirlenebilir. Farklı bölgelerdeki toplumsal güçler bu taktik ve stratejiler aracılığıyla ve tohumlara maddi olmayan (siyasal) başka bir içerik katarak tohum üretimini meta olmaktan çıkarmaya ve (yeni-den) paylaşılan haline getirmeye çalışmaktadır. Tohumlar tarafından teknik olarak yönlendirilenlerin ⁽¹⁷⁾ somut taktiklerinden biri de, köylülerin/çiftçilerin

17 Feenberg (1999) edimleri, yapıntı şeylerin yönetimi altında olan kesimlerin taktikleriyle bu yapıntı şeylerin mülkiyetine sahip olan ve bunları yöneten kesimlerin stratejileri arasında bir ayırım yapar. Böylece, maddi ve maddi olmayan emeğin ortaklaştırma pratiklerinde nasıl birbiriyle bağlandığını tartışmanın yolu açılmış olur.

yerel çeşitlerle melezleme çabasıdır. Böylece, yerel çeşitler (doğal ırklar) kendilerine hibridlerin (yüksek verimli) kimi özellikleri kazandırılarak geliştirilmekte, ancak bu arada yerel çeşitlerin kendi üretkenliklerini kaybetmemeleri de sağlanmaktadır. Melez tohumlar yalnızca varlıklarının ilk yılında yüksek verim sağlarlar. Daha sonraki nesillerde ise bu melez güç artık kalmaz ve böylece çiftçiler hasadın bir bölümünü geleneksel ekim için bir kenara ayıramayıp sık sık yeni tohum almak zorunda kalırlar. Jack Kloppenburg'un (1988) ikna edici biçimde ortaya koyduğu gibi melezlerde bu tür bir biyolojik özellik vardır. Yerel doğal ırkları melez çeşitlerle karıştırarak çiftçiler genetik sanayinin kendilerini bu sanayiye bağımlı kılmaya yönelik siyasal içeriğini geriletir ve sonuçta doğal ırkların ve melezlerin diğer arzu edilmiş özelliklerini koruyarak bunların karışımlarını kullanabilirler.

Bu çiftçi taktiklerinden ayrı olarak, çiftçi grupları ile işbirliği halindeki ulusal araştırma kurumları da, güçlendirilmiş, ancak açık tozlaşmaya (polinasyona) tabi çeşitler geliştirerek melezlerdeki siyasal içeriğin ötesine geçecek stratejiler oluşturmaktadır. Örneğin, kuzey Gana'daki ulusal araştırma kurumları ve çiftçi grupları, melez değil, açık tozlaşmalı, zenginleşmiş yerel darı çeşitleri geliştirme yönünde net bir tercihte bulunmuşlardır. Yerel Twi lehçesinde bu çeşitlere "Obatampa" denmektedir ve bu da "iyi ana" anlamına gelmektedir. Yerel kültüre iyice yerleşik olan bu zenginleştirilmiş çeşitler, ürünlerini okul beslenme programına teslim eden çiftçiler tarafından ekilmektedir (Quaye, et al 2010). Böylece geliştirilmiş çeşitlerle yerel tüketim ihtiyaçları ve örüntüleri arasında bir bağlantı oluşmaktadır.

Hibrid düzeninin ötesine geçmeye yönelik bir başka strateji, hibrid çeşitlerin biyolojik korunmasından kaçınmak amacıyla belirli ürünlerin apomiktik özelliklerinden (a seksüel olarak üreyebilme yeteneği) yararlanan kimi araştırmacılar tarafından izlenmektedir. Apomikslerin, örneğin hibrid darı çeşitleriyle melezlenmesi, hibridlerin biyolojik korunmasını etkisiz kılma fırsatı yaratabilmekte ve genetik sanayinin kumandasını zedeleyebilmektedir. Böylece dünya çiftçilerinin çok daha fazlası düzenli tohum satın almanın aşırı masraflarından kaçınarak tohumlara daha kolay erişebilmektedir. Ne var ki bu stratejinin gerektiği gibi yaşama geçirilebilmesi için çok önemli bir koşul vardır: apomiktik tekniklere serbestçe erişilebilmesi, bunların kendilerinin paylaşılanlar haline gelmesi gerekir.⁽¹⁸⁾

Daha az çarpıcı, ancak daha ikna edici bir başka seçeneği, ürünlerin yetiştirilmesine ve yeniden üretilmesine yönelik tekniklerin geliştirildiği toplumsal örgütlenmeyi değiştirmeyi amaçlayan pratikler oluşturuyor. Bunun yapılmasının özel bir yolu, teknoloji gelişimindeki dikey üretim zincirini yatay ağlara dönüştürmektir. Örneğin, Hindistan'daki çiftçiler hükümet dışı kuruluşlar (HDK'lar) ve bilim insanları ile birlikte, Bektashiüzümü, Demirhindi, Hint ayvası ve sakız

(18) Apomiksilerin paylaşılanlar olarak bu yönü CTG araştırma grubu tarafından incelenmektedir.

gibi yerel ağaç türlerindeki bilimsel temelli doku kültürü uygulamalarını, halkın kendi bilgisine dayalı aşılama uygulamalarıyla kaynaştırmaktadır (Ruivenkamp 2005). Bir başka örnek de bilim insanlarıyla çiftçilerin, yerele özgü *Bacillus Thuriengensis* (Bt) materyalini bitki koruyucu ve büyümeyi uyarıcı özellikleri nedeniyle seçmede, yalıtımda, fermantasyonunda ve dağıtımında işbirliği yapmalarıdır (Vimala Devi et al 2005). Hindistan'ın güneydoğusundaki Andra Pradeş eyaletinde gerçekleştirildiği gibi, bilim insanları ve çiftçiler bu toplumsal işbirliği yoluyla *Bacillus Thuriengensis* spreyi türü bölgeselleştirilmiş ürünleri organize etmekte, böylece küresel haşere ilaçları düzeninde bir gedik açmaktadır (Ruivenkamp 2008). Bu örnek de göstermektedir ki, toplumsal güçler yalnızca dışsal üretimli bilgi-yoğun girdileri reddetmekle kalmıyor, aynı zamanda kendi kimliklerini yeniden gruplandırıp inşa ettikleri geleneksel ve modern bilgi sistemlerini birleştirerek başka ürünler de üretiyorlar. Bütün bunlar onları (bir kez daha) yeni bir üretim sisteminin eş yaratıcıları yapıyor ve bu sistem içinde bitki koruması ve yetiştirilmesi toplumsal olarak yeniden düzenleniyor. Bu değişmiş düzenleme içinde modern ve geleneksel sistemleri kaynaştıran yeni çeşitler ve teknikler ise, küresel gıda zincirlerine yerleşik girişimci tarım sisteminin toplumsal düzenlemesine ve bilgi temeline aktif biçimde meydan okuyor.

2. Yerel doğal ve toplumsal kaynakları kalkınma adına yeniden canlandırmak amacıyla tohumlardaki maddi olmayan/maddi olan bileşiminin değiştirilmesi

Dünyanın çeşitli yörelerinde, tohumların paylaşılanlar haline gelmesine yönelik pratikler, tarımsal üretimle onun tarımsal-ekolojik ve toplumsal ortamı arasındaki bağları güçlendiren ve/veya bu anlamda yeni bağlantılar oluşturan tohumların tasarlanması ve yaşama geçirilmesi amacıyla geliştiriliyor. Ürün genetik kaynakları seçilmekte, bunlara bilimsel bilgiler ilave edilmekte, ardından tarımsal ürünlerin bölgesel kalitesinin sağlama alınması ve/veya belirli bir yere özgü ürün rotasyonunun belirlenmesi amacıyla bunlar uygulayıcılara tanıtılmaktadır. Somut bir örnek, Hindistan'da çift amaçlı, erken olgunlaşan sorgum çeşitlerinin geliştirilmesidir. Bu sorgum çeşitleri yalnızca çiftçiler için ek gelir yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda toprağın verimliliğine de katkıda bulunmaktadır.^[19]

Bir başka strateji, yerel ürün geliştirme ile yerel gıda üretimini ve tüketimi

[19] Sorgum hem insanlar hem de hayvanlar (yem) için beslenme kaynağı olarak kullanılabilirdiğinden ve dolayısıyla çiftçiler için ek gelir getirebileceğinden burada örnek bir proje söz konusudur. Dahası, sorgumun erken olgunlaşması aynı zamanda rotasyonda bir sonra gelen bitkinin –genellikle toprağı iyileştirmek için-daha önce ekilebileceği anlamına gelir. Bunun da, çevrimdeki asıl ana ürünün daha az gübre ve ilaca gerek duyması, böylece genel giderleri azaltması nedeniyle ek bir avantajı vardır. Bu durum, uygun bilgilere sahip olunması halinde elde edilebilecek toplu sosyal faydalara işaret etmektedir – bu örnekteki faydalar daha iyi beslenme, çiftçiler için daha fazla gelir ve azalmış haşere ilacı/tarımsal ilaç tüketimidir.

arasındaki bağlantıları pekiştirmek üzere tohumların maddi olan/olmayan bileşimini yeniden düzenlemektir. Ürünleri yerel bağlamından koparan ve ürün çeşitlerini küresel gıda piyasalarına (yeniden) bağlayan siyasallaştırıcı tohumlar yetiştirmek yerine, tohumların paylaşılanlar durumuna gelmesine yönelik pratikler, tohumları karasal (bölgesel, yerel) gelişim potansiyellerine yeniden bağlayan türde tohumlar geliştirmeyi hedeflemektedir. Örneğin Vroom (2008), Ant bölgesindeki bilim insanlarının, çiftçilerin ve tüketicilerin yerel doğal ırkları bölgedeki özgül beslenme alışkanlıklarına uyarlanmış hasereye dirençli patates çeşitleri yetiştirmek üzere nasıl kullandıklarını anlatmaktadır. Bir başka örnek, Gana'daki yerel börülce ve darı çeşitlerinin çinko ve demirce zenginleştirilmiş tohumlarının geliştirilmesidir. Ayrıca, bu ürünlerin yerel olarak yetiştirilmesini örneğin waakye ve kenkey gibi ulusal yemeklerin yerel tüketimiyle ilişkilendirmek üzere destekleyici önlemlere de başvurulmuştur (Quayle 2010). Başka ülkelerde de görülen diğer benzeri örnekler (Ruivenkamp 2008) şunu göstermektedir: gıda ürünlerini zenginleştirmeye yönelik araştırmaların, tohumların teknik gelişimlerinin şekillendiği yerel beslenme alışkanlıklarına ve fiili toplumsal ilişkilere tam yerleşik olması gerekir. Örneğin, Gana'da proteinle zenginleştirilmiş darı çeşitlerinin yaygınlaştırılması, tohum istasyonlarının istikrarlı işleyişi dışında düşünülemez. Ayrıca, alıcı gruplarla sürekli istişarede bulunulması önemlidir. Gana'da çiftçiler besin değeri açısından zenginleştirilmiş darı ürünlerindeki belirli özelliklerin korunmasının önemini vurgulamışlardır. Yüksek verim, erken olgunlaşma, sıcağa ve kuraklığa karşı direnç ve açık tozlaşma (bu sayede çiftçiler her mevsim sonunda kendi bitki çeşitlerini seçebilmektedir) bu özellikler arasındadır. Bu arada yerel tüketiciler de pişirme kolaylığı, ürün (bezelye) büyüklüğü ve rengi ile ilgili tercihlerini ortaya koymuşlardır (Quayle 2011). Yalnızca tohum yetiştirme araştırma hedeflerinin yerel çiftçiler ve tüketicilerin özel ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesi sonucunda yeni ürünlerin yaygınlaşması güvence altına alınabilir. Gene yalnızca bu yolla bu tür paylaşma uygulamaları ile gene ürünleri zenginleştirmeye yönelik (örneğin altın pirinç), ancak yukarıdan aşağıya, bilimsel araştırma itkili, ürünlerin zenginleştirilmesini küresel gıda zincirlerinin toplumsal ilişkilerine bağlayan yaklaşım çerçevesindeki paylaşma pratikleri arasındaki farklılık ortaya konabilir.

Yerel doğal ve toplumsal kaynakları bölgesel kalkınma adına yeniden canlandırmaya yönelik paylaşımcılık uygulamalarının, geleneksel uygulamaların muhafazası veya geçmişe romantik bir dönüşle hiçbir ilgisi yoktur. Tersine, bu uygulamalar ileriye doğru dinamik bir yolu, yerel kalkınma süreçlerinde açık yerel uzamlar örgütlenmesine yönelik bir geleceği temsil etmektedir (Van der Ploeg et al. 1995). Somut olarak söylenirse, tohumların paylaşılanlar haline getirilmesine yönelik uygulamalar, ortak olanın (çeşitli biçimleriyle emeğin ittifakları) bitki yetiştirme pratiğinin ürünleri ile yerel çevre arasındaki bölgesel ilişkiyi yeniden kurma (yaratma ve yeniden yaratma) çabalarının gerçekleşme

biçimidir. Bu da, farklı yerelliklerde çeşitli düzeylerde birçok yoldan, farklı ortaklık biçimleriyle somutlaşmaktadır. ^[20]

Kayda değer bir örnek, Hindistan'da transgenik bir lahana çeşidi yetiştirilmesi üzerinde çalışan uluslararası bir konsorsiyuma ilişkin olarak Vroom (2008) tarafından verilmektedir. Bu konsorsiyumda yer alan kamusal ve özel ortaklar kendi konularını yeniden gözden geçirmekte, bölgedeki kaynakları çiftçilerle ilişkilerini yenilemektedir. Yerel kaynakları yeniden canlandırma amacıyla, siyasallaşmış üretim sistemlerinin geleneksel rol kalıplarından oluşan tüm bir sistem sorgulanmaktadır. Sorgulananlar arasında, belirli ürünlerin patent kapsamına alınması, hibrid çeşitler üzerine odaklanması ve çiftçilerin teknoloji alıcıları konumuna getirilmesi de yer almaktadır (ve çiftçilerin yeni ürünler alma ve belirli uygulamalara yönelmeleri için çeşitli yollardan baskı altına alınmaları). Hindistan'daki transgenik lahana çeşidi örneğinde, ikili *Bacillus Thuringiensis* (Bt) geninin ulusal araştırma kurumları için ücretsiz erişilebilir kılınmasını sağlamak üzere fikri mülkiyet haklarında özel düzenlemeler yapılmıştır. Burada, açık tozlaşmalı çeşitler geliştirme imkânları üzerinde durulmakta, bu arada çiftçilerin teknolojik gelişmelerde eş-yenileştirici ve yol gösterici konuma gelebilmeleri için somut önlemler alınmaktadır.

Tohumların çoklu üretimi sürekli bir dönüşüm süreci öngörür. Tohumlar, maddi olmayan emekle tarımsal emeğin toplumsal işbirliği aracılığıyla üretilir. Üretilen tohumlar daha ileri düzeyde kurumsal düzenlemeleri teşvik eder ve maddi emekle maddi olmayan emek arasındaki ittifakları güçlendirir. Bu da, hem nesne hem de özne olarak tohum üretimini sürdürme olanakları sağlar. Kısacası, bilgi üretiminin kurumsal temelini değiştirmeye odaklanma dahil, çok dinamik bir süreç harekete geçirilmiş olur.

3. Bilgi üretiminin paylaşılan haline getirilmesi

Metalaşmış tohumun dayattığı düzeninin değişmesine ek olarak ve tohumların yeni bileşiminden öteye, paylaşılanlara yönelik uygulamalar aynı zamanda tohumların paylaşılanlar haline geldiği kurumsal ortamı da değiştirmeyi öngörür. Tohumları paylaşılanlar haline getirmeye yönelik uygulamalar yalnızca tohumların maddi olan/olmayan bileşik formundaki siyasal içeriği değil, tohumların geliştirildiği kurumsal ortam ile bunların uygulandığı tarımsal ortamı da değiştirir. Tohumların çoklu üretimi, bilgi üretim sisteminin yeniden düzenlenişiyle birlikte gerçekleşir; böylece metalaşmış tohumların ve küresel gıda zincirlerinin içerdiği güç ilişkilerinin altını oyar. Tarımsal bilginin kumanda temelini, saydam olmayan, karmaşık bilgi üretim ortamlarını temel aldığı vurgu-

[20] Vurgulanması gereken nokta şudur: Bölgeselliğin yeniden oluşturulması, yerli herhangi bir bölgedeki geleneksel uygulamaların yeniden oluşturulması ile aynı şey değildir. Bölgesel yeniden oluşturma, geleneksel uygulamaları da içerebilir –bu uygulamalar, biyo teknoloji ve genomik bugüne kadarki sonuçları nasıl reddedilmeyorsa kendi başlarına o kadar reddedilmemektedir—ancak, bunlara özel bir ayrıcalık da tanınmaz (geleneksel uygulamaların genellikle bölgesel –yereye uygun—olacakları, bu nedenle değer taşıdıkları doğrudur; ancak, bunların mutlaka çok verimli veya eşitlikçi oldukları söylenemez).

lanmıştı (Ruivenkamp 2005). Enformasyonla beslenen tohumlarda bilgi üretimi ise karmaşık örgütlenme ortamlarında gerçekleşir; burada temel alınan, özel/kamusal, temel/uygulamalı araştırma kurumlarının oluşturdukları akışkan ve karma ağlardır. Enformasyon beslemeli tohumlara ilişkin bilgi üretiminin karmaşık örgütlenme biçimi, nihai ürünlerin siyasallaştırıcı içeriği hakkında görüş oluşturamayan araştırmacılar (maddi olmayan emekçiler) açısından araçsal niteliktedir.

Nihai ürünleri niteleyen unsur yeni toplumsal ilişkiler yaratılmasına yaptıkları katkılar olmasına karşın, karmaşık bilgi üretim sisteminin saydam olmayışı, araştırmacıları yaptıkları işin toplumsal öneminden yabancılaşmaya götüren etkenin ta kendisidir. Bir araştırmacıya kendi çalışmasında ilerlemesi için sunulan örgütsel (teknik) olanaklarla, yaptığı çalışmanın toplumsal içeriğini eleştirel biçimde düşünmeye sıra geldiğinde aynı araştırmacıya aynı örgütsel form içinde getirilen sınırlamalar arasında bir ayrıklık veya içsel bir gerilim vardır. [İleri sürüldüğüne göre] siyasallaştırıcı içerik ortaya çıkan ürünlerin tek başına başlıca özelliği olmasına karşın, akışkan, uluslararası ve karma ağlar içerisinde ileri derecede uzmanlaşmış çalışma, maddi olmayan üretimin teknik potansiyelinin siyasal eleştirel düşünceden giderek daha fazla kopmasını da beraberinde getirir. Enformasyon temelli tohumlar söz konusu olduğunda bilgi üretimindeki karmaşık örgütlenme biçimi nedeniyle ortaya çıkan teknik ve siyasal içerik arasındaki bu (açık) ayrışma, maddi olmayan emek harcayanların yabancılaşmasıyla sonuçlanır. Bu, klasik (Sartre) anlamda kişinin gerçek benliğinden ayrışmasıdır (basitçe söylenirse kişinin kendi insanlığını kaybetmesi). Ancak, özneler olarak tohum üretimindeki çoklu yollar, tam da bu durumu sorgulamaktadır. Nedeni de tam tamına şudur: Maddi olmayan emek harcayanlar, kendi ürünlerinin temel ögesi olarak siyasallaştırıcı içeriğin farkına varırlar; böylece, çalışmalarının teknik ve siyasal içeriği arasında doğrudan bağlantı kurulmasını isterler. Bu da, başka bilgi sağlayıcılarına, örneğin hizmet alan kesimlere danışılmasını beraberinde getirir.

Alt-siyasal özneler olarak tohumların çoklu üretiminin toplumsal olarak yeniden örgütlenmiş üretim sistemleri içinde gerçekleştiğinin gözlenmesi önemlidir. ^[21] Bu sistemler artık katı bir hiyerarşi içinde, merkezileşmiş ve mülkiyet yönelimli değildir: sürekli bir iletişim, bilgi alışverişi, paylaşım ve kişisel katılım temelinde, esnek ve akışkan ağlarla yatay bir yapılanma içindedir. ^[22] Bilgi üretiminin toplumsal yeniden örgütlenişi, maddi olmayan emeğin kendi bilimsel araştırmasının araç-amaç ilişkisi konusunda düşünmesine olanak tanır. Burada diğer aktörlerin birbirlerine danışmaları ve katılımları belirleyici önem taşır.

[21] Açık kaynağa ve bilgi ortaklaşmalarına dayalı bilgi üretiminin reorganizasyonu konusu, Wageningen Üniversitesi Kritik Teknoloji İnşası araştırma biriminden Archana Patnaik, Mithun Bantwal Rao, Soutrik Basu ve Divya Rao tarafından incelenmiştir. <http://www.wur.ctc.nl>

[22] Dikkat edilmelidir ki, tohumları küresel gıda ağlarının sermaye ve toplumsal ilişkilerine yeniden bağlanan bilgi ağlarına dönüştürmenin bu çoklu yollarını yeniden kurusallaştırma yönelik simültane çabalar söz konusudur. (Ruivenkamp 2005).

Burada, bilgi üretiminde söz konusu olan, biyo teknoloji ve genomi dünyasında çağdaş insan ortaklıklarının gelişmesi ve paylaşımıdır. Tohumlara içselleştirilecek olan belirli bilgilere ilişkin somut paylaşmacılık seçeneklerinin belirleneceği yer, alt-siyasal tohumların üretiminde maddi ve maddi olmayan emekçilerin bu ittifakıdır. Bu ise, karşılıklı saygı, farklı görüş ve bilgi sistemlerinin değiş tokuşu temelinde, dinamik ve esnek bir bilgi geliştirme yöntemini öngörür. Böylece, tarımsal üretimin bilgi temelinde bir dönüşüm de mümkün hale gelir; bu dönüşüm de, köylü cahilliği üretilmesi yönündeki eğilimi tersine çevirerek köylülerin topraklarına, ustalıklarına ve bilgilerine yeni bir yaşam alanı tanıyabilir.

Bu makalenin en başında da belirtildiği gibi, bitki genetik kaynaklarının sahipliği ve kontrolü kamusal ve özel araştırma kurumları tarafından köylülerin elinden alınmıştır. Bu da, tarımsal üretimin bilgi temelindeki sarsıcı değişimle birlikte geçmişten köklü bir kopuş anlamına gelmektedir. Çiftçilik uygulamalarının özgün bilgi temeli, köylülerin kendi pratiklerine (modern öncesi) ilişkin bilgileridir. Bu bilgi sistemi değersizleştirilmiş ve yeni tohumlar geliştirilmesindeki rolü azaltılmıştır. Van der Ploeg'in (1991) de gözlemlediği gibi, bunun anlamı, köylü tarımının –örneğin ürünlerin yeniden üretilmesine ilişkin- dayandığı ustalığın iyi bir tarım için artık vazgeçilmez, hatta yararlı bile olmadığıdır. Bilgi yoğun girdilerin yaygınlaşması küçük çiftçi düzeyinde bugün bile “cehalet üretmektedir.” Bu arada, modern öncesi pratiğin değersizleşmesiyle birlikte, girdileri yeni bir aktörler grubu (yayımıcılar) tarafından sağlanan yeni bir enformasyon piyasası oluşmaktadır. Artık köylüler giderek daha çok yaşam bilimleri şirketleri tarafından uzaktan kontrol edilen “açık hava işçilerine” dönüşmektedir (Ruivenkamp 1989, 2005).

Bu değişen bilgi temeli, artık salt bir dayatma olarak algılanamayacak dinamik bir süreçtir; çünkü farklı aktörlerin ortak yaratımının sonucudur. Ne zaman ki tarımsal üretimin değişen bilgi temeli kurumsallaşır, ne zaman ki “modern girişimci tarım sisteminin ufku” kültürel olarak yerleşiklik kazanır, o zaman katılımcı bitki yetiştirme yöntemlerinin siyasal içeriği daha fazla mutasyona uğrar, kendisi de metalaşma başkalaşımına katılır. Katılımcı yöntemler gerçekten de köylülerin kenardaki enformel bilgi sistemlerinin yeni ve formel bilgi sistemleriyle bütünleşmesine ve/veya bununla melezleşmesine katkıda bulunmuştur. Tohumların metalaşmış üretimi içinde katılımcı yöntemlere yönelik bu arayış, sermayenin kurumsallaşmış sisteminin taşıyıcı toplumsal tabanını sağlamlaştırmakla kalmamış, ayrıca bu sistem içinde tohum üretiminin daha fazla metalaşmasına, yani sermayeye daha fazla içselleşmesine de katkıda bulunmuştur. Ancak gene de, hangi demokrasi olursa olsun burada bir parça demokrasi mutlaka vardır ve halkın, kimi farklı aktörlerin, toplumsal özneler olarak tohum geliştirme süreçlerinde yer almaları, egemen olanın eğilimlerini tersine çevirmeye başlayabilir ve içinde ortak olanın yeni toplumsal ilişkiler geliştirebileceği yeni bir organın, biyo-gücün olgunlaşmasını sağlayabilir. Böyle bir durum, tohumların modern tarım tarzı ile olan özgün işlevsel ilişkilerin sor-

gulanmasıdır ve aynı zamanda modern tarımın tasarım ve uygulamasının de-
ğiştirilmesine yönelik bir iddiadır. (23)

III. Paylaşılan(ların) geleceği olarak tohum üretimi

Metalaştırma ile paylaşma arasındaki toplumsal mücadele, kendini özellikle tohum üretiminin çeşitli biçimlerindeki tasarım ve uygulamalarda ortaya koymaktadır. Ürün olarak tohum üretiminde (küresel gıda zincirlerinin sermaye ilişkilerine içsel) ve paylaşılanlar olarak tohum üretiminde (ortak olana içsel; maddi ve maddi olmayan emek arasındaki ittifaklar) birbirine ters gelişmeler meydana gelmektedir. Bugün tanık olduğumuz durum şudur: (siyasallaşmış) tohumların üretilmesini beraberinde getiren tarihsel gelişmenin, milyarlarca dolarlık pazarı olan büyük şirketlerde konsolide edilmesi. Bir kez daha hatırlayacak olursak, bu çerçevede tohumlar, küresel gıda zincirlerinin toplumsal örgütlenmesine yerleşik modern girişimci tarım sistemlerinin kültürel ufkuna ait ve bu ufku güçlendiren belirli bilimsel bilgilerin kullanılmasıyla üretilmektedir. Bunun karşısındaki alternatif ise şudur: Bir dizi toplumsal gücün zorladığı, tohumları (alt-siyasal) ortaklaştırmaya ve geliştirmeye yönelik çok sayıda marjinal çaba; bu çabaların kendisinin tohumların maddi olan/olmayan biçiminde yer alan siyasal içeriğin değişmesine yönelik nüveler taşıması ve böylece ürün geliştirmenin yeniden yerelliklerdeki doğal ve toplumsal kaynaklara bağlanması. Burada, dünyadaki gıda üretiminin ve tüketiminin gelecekteki yönelimi üzerinde etkili olacak güçlü bir mücadele sürmektedir.

Gene de, durumu abartmanın gereği yoktur. Günümüzün basit ama şok edici bir gerçeği olarak açlık – iyi beslenemeyen yaklaşık 1 milyar insan, yani dünya nüfusunun yüzde 13’ü veya her yedi kişiden biri—bilim ve teknolojiye gelişmelerle – yalnızca biyo-teknoloji araştırma ve geliştirme çalışmaları için her yıl 2-3 milyar dolar veya Euro harcanmaktadır-- karşı karşıya konulduğunda, beslenme ve refaktan dışlananlarla küresel gıda zincirlerinin toplumsal-ekonomik örgütlenişindeki büyük uçurum ortaya çıkacaktır. Edilgenlik durmak (köylü sisteminin yararlarının “yoksullara” da ulaşmasını ummak veya çok taraflı kurumsal girişimlerin sonunda bugün muhtaç olanları da gözetmesini beklemek) yerine bu makale, çok sayıda olanların (yoksulların) etkinliklerini savunmaktadır. Amacı, biyo-teknoloji ve tohum üretimi alanında yoksulların kendilerinin maddi olmayan ve maddi emek arasında ittifaklar oluşturarak ve çalışmalar yaparak kalkınmayı nasıl sağladıklarını kavramaktır. Köylü-çiftçiler, araştırma ekiplerinden tüketici gruplarına, hayır kurumlarından bireysel

(23) Teknolojinin demokratikleştirilmesinde Veak et al Andrew Feenberg’in teknolojinin kritik kuramını ele atmaktadır. Burada, Feenberg’in araçsallaştırma kuramına göre teknolojinin iki düzeyde analiz edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır: gerçeklikle işlevsel ilişki düzeyi ile tasarım ve uygulama düzeyi (Veik 2006: 186). Ayrıca Feenberg -- De Certeau’ya atıfla—güc kullanabilecekleri kurumsal temele sahip grupların stratejileri ile bu güce tabi olan, süreklilik taşıyan meşru bir zemini bulunmayan, manevra ve mikro ölçekte siyasal dirençler ortaya koyabilen kesimler arasında ayırım yapmaktadır. Teknolojik sistemler insanlara teknik yönetimler dayatmaktadır. Kimileri yönetmekte kimileri de yönetilmektedir. Bu iki konum, De Certeau’nun stratejik ve taktik duruşlarına karşılık düşmektedir (yukarıda, II.1) (ibid: 183).

girişimcilere ve tüm dünyadaki yurttaşlara uzanan çok sayıda özne ve aktörün de desteğiyle çeşitli biçimlerdeki yeni ve esnek yollardan işbirliği yapmakta, onu yerel agro-ekolojik ve toplumsal, kültürel ortamına, bölgesine, topluluklarına yeniden bağlayarak tarımı yeniden canlandırmak üzere bölgesel yerelliklerde ve uluslararası kurumlarda ^[24] toplumsal gedikler oluşturmaktadır.

“Metalaştırılmış ve enformasyona bağlanmış tohumların trajedisinin” aşıldığı, insanların paylaştıkları tohumlar olarak dönüşüme uğratıldığı, böylece siyasallaştırılmış tohumların düzenlenişini olsun, siyasal içerdiğini olsun sorgulayan çok sayıda yenilikçi uygulama öngörülebilir (bakınız, yukarıda II). Bu yöndeki uygulamalar ve girişimler, soyut ve mekânsız teknolojik gelişmeleri çözerek metalaştırılmış tohumlardaki kumanda yapısının altını oymakta, tohumlardaki siyasal içeriği yeniden yazmakta, öznelere olarak tohumların aradaki rolünü farklı toplumsal ilişkilerin önünü açacak şekilde değiştirmektedir.

Tohum üretiminin yapı çözücü yönü açısından, çeşitliliklerine karşın ortak olanların girişimlerinin, metalaştırılmış tohumlara içsel olan kumanda yapısına meydan okuduğu açıktır. Bu girişimler (maddi ve maddi olmayan emek arasındaki ittifaklar), genetik ürünler sağlayan sanayin dayattığı kurumsallaşmayı, tarımda cehalet üretilmesini, soyut teknolojik ürünlerin tanıtılmasıyla yerel tarımın kendi öz zemininden koparılmasını kabullenmek yerine, daha fazla özerkliği, yerel bilgilerin yeniden geçerlilik kazanmasını ve özel durumlara uyarlanmış yapımlarla tarımın yerelliklerdeki doğal ve toplumsal kaynaklara yeniden bağlanmasını amaçlamaktadır.

Tohumların yerleşik siyasal içeriğinin yeniden yazılması sürecinde, ortak olan, tohumların tasarım ve uygulanmasına ilişkin başka bir kültürel ufka işaret eder. Artık referans gelişigüzel tarım işlerine değil, duyarlılık taşıyana, doğal ve toplumsal ortamına, derin ekolojiye duyarlı tarımadır. Ortak olan, tohumların tasarlanması ve uygulanmasını amaçlar (örneğin, ikili amaç, erken olgunlaşan sorgum). Tohumlar da, yerelliklerdeki doğal ve toplumsal kaynakları yeniden bir araya getirerek küresel sorunlara kendi yerelliklerinde çözümler getirmeyi hedefler (Van der Ploeg 2008). Ortak olan, tohumların yerleşik siyasal içeriğini yeniden yazarken iki şeyi gerçekleştirir: örneğin tohumlara kendi kendini yetiştirme gücünü yeniden kazandırarak köylü-çiftçilerin çok uluslu tohum şirketlerine bağımlılığını azaltır ve ayrıca yerel kaynakların geliştirilmesine uyumlu alternatif tarımsal üretim tarzlarının ve yeni bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayacak başka toplumsal ilişkiler önerir. Tohumların öznelere olarak ortak olan tarafından üretilmesi, tarımsal üretimin sürdürülebilir tarzlarının gelişmesine elverişli dinamik toplumsal ilişkilere içseldir. Artık üretim küresel olarak örgütlenmiş, aşırı uzmanlaşmış ve acımasızca makineleşmiş değil, yerele özgü, çok amaçlı, beceri ve tekniklere değer veren üretimdir. Tohumlar, mo-

[24] Kritik Teknoloji İnşa araştırma biriminin 4 PhD araştırmacısından biri olan Soutrik Basu (2011), CGIAR'ın "Generation Challenge" Programının ortak hizmetler havuzunu araştırmaktadır.

derin gelişmenin geleneksel ve yeknesak kent-kır ayrımının ötesine geçerek kentsel tarımı ve kırlarda gıda maddeleri üretimini canlandırabilir.

Yapı çözümü ve yeniden yazım, özneler olarak tohumlara tarımsal üretimlerde alternatif sistemlerin geliştirilmesine katkıda bulunma gücü kazandırır. Bu bütünlük içinde alındığında, yapı çözümü ve yeniden yazım, toplumsal bir dönüşüm için umut yaratır. Söz konusu toplumsal dönüşüm, kitlesel arzın tek tip tarımsal iş modelinden, yerelliklerdeki doğal ve toplumsal kaynaklara özen gösteren, çeşitlilik içeren, organik ve yerele özgü tarımsal faaliyetlere doğrudur. Asıl belirleyici öge, bu yeni biçimlerin tarım alanındaki insan ortaklıklarına içsel olan alternatif bilgi temelidir. Maddi olmayan ve maddi emek ittifakları aracılığıyla maddi olmayan (bilimsel ve siyasallaştırıcı) bilgi üretimi değişmektedir. Özneler olarak (insanlarca paylaşılanlar olarak) tohum üretimi, sürekli olarak yeni fırsatlar ve perspektifler veya ortak olan için özerk alan olasılıkları yaratan kolektif çabalarla gerçekleşmektedir. ⁽²⁵⁾ Tarımsal üretimin ve tüketimin değişen ortamlarında, ayrıca maddi olmayan bilgi üretiminin değişen araştırma koşullarında konumlanmasıyla, paylaşılanlar olarak tohum üretimini niteleyen, sürekli olarak dönüştürücü süreçleri uyaran siyasal içeriktir. Dolayısıyla, paylaşılan olarak tohum üretimi son tahlilde öznelerin, yeni toplumsal ilişkilerin üretimi ve ortak olanın güçlendirilmesidir.

Bu tohumlar aynı zamanda yerele bağlı tarımsal uygulama fırsatlarını da pekiştirir. Tek tip standartlaştırmanın bugünkü kısırlığının tersine, bölgesellik bağlamıyla belirlenen tohum üretimi araştırma çerçevelerinde başka yeni tohumlar üretilmesi için alan yaratır, çeşitlilik getiren çoklu tarzların önünü açar. Tohum üretimindeki bu yenilikler, her biri yeni kimlikler edinecek şekilde, maddi olmayan, maddi ve tarımsal emek arasında daha ileri toplumsal işbirliği öngörür (Ruivenkamp 2003). Çoklu tohum üretimi, bir canlanma ve çeşitlenme süreci içerir. Özneler olarak tohum üreten emek ittifakları, yeni ittifakları ve toplumsal ilişkileri öngören kurumsal yeniden düzenlemeleri davet eder.

Bugünkü biyo-güç sisteminin hegemonyasının, düzenlenişinin ve kumandasının böylesine temelden sorgulanmasında, çokluk, üretimin demokratikleştirilmesi döneminin açılması adına alt-siyasal tohumların yeniden yazılıp geliştirilmesi için siyasal ittifaklar oluşturmaldır. Feenberg'e (1999) göre, teknolojilerin demokratikleşmesi insanlığın önündeki yeni görevdir:

"insanların ne oldukları ve olacakları, en az devlet adamlarının edimleri ve siyasal hareketler kadar elimizdeki araçlarla belirlenir. Geniş bir çoğunluğun araçlarımızın tasarlanmasına ilişkin karar süreçlerinin dışında tutulması, derin bir anti-demokratikliklerdir."

(25) Franco Berardi (Bifo) 'olası özerklikten', özerk hareketlerin fırsat ve perspektiflerinin somut projelere dönüşmesinden söz ediyor (Andreas Rostik ile görüşme, Tageszeitung 22-12-79, zikreden Oudenrijn 1992: 188).

Paylaşılan haline getirme pratikleri, gerçekleştirilecek tohum üretiminin demokratikleşmesini sağlamaya başlamıştır. Anlatıldığı gibi, maddi olmayan ve maddi emek arasında çeşitli ittifaklar daha şimdiden oluşturulmuştur ve bu (alt-siyasal) tohumları özneler, yeni toplumsal ilişkiler ve yeni yaşam biçimleri getirecek araçlar olarak üretecek çeşitli yollar daha şimdiden denenmektedir. Dolayısıyla, bu makalede şu sonuca varıyorum: Ortak olan yönetiminde çoklu tohum üretiminin mümkün olup olmadığının sorulması yerine, tohum üretimindeki bu çoklu biçimlerin sonunda nasıl olup da küresel gıda zincirlerinin girişimciliğe dayalı mevcut tarım sistemlerinden bir “kopuş” yaratabileceğinin sorulması daha yerinde olacaktır (Badiou 2005). Kopuş noktası nerededir ve buradan oraya en iyi nasıl yol alabiliriz? Burada özetlenen yeni tohum üretiminin nasıl devam edebileceğine ilişkin eleştirel kuramsal düşüncelerle birlikte bu konu umarım diğer makalelerde ele alınır.

REFERANSLAR

- ▶ Badiou, A. 2010. The idea of communism. Bakınız: Douzinas, C., Zizek, S.J., 2010. The idea of communism. London, New York. Verso.
- ▶ Badiou, A. 2005. Being and event. (Translation Feltham, O.). London, Continuum Press.
- ▶ Badiou, A. 2006. De twintigste eeuw. Ten Have Uitgeverij, Kampen
- ▶ Basu, S., G. Ruivenkamp, et al. (2011). Open Source, Commons, and Development: A research agenda on Common Pool of Services of Generation Challenge Programme (GCP). 13th IASC International Conference. Haydarabad, Hindistan.
- ▶ Boutang, Y.M. 2002. L'eta del capitalismo cognitivo. Innovazione, proprieta e cooperazione delle moltitudini. (Traduzione dal francese di Antonella Corsani). Verona. Ombre Corte.
- ▶ Bove, A., Empson E., A politics of the present: Negri's contribution to the critique of power. Bakınız, Ruivenkamp, G., Jongerden J. (editörler). Tailoring Biotechnologies. Rejection, resistance, redesign. Vol.2. Issue 1. Wageningen-Istanbul. <http://www.ctc.wur.nl>
- ▶ Caffentzis, G. 2008. Autonomous universities and the making of the knowledge commons. Russell Scholar Lecture IV, Kasım 2008. At www.commoner.org.
- ▶ Deibel, E. 2006. Common Genomes, in Tailoring Biotechnologies, Vol.2, Issue 2, pp.49-84.
- ▶ Deibel, E. 2008. Recoding Life in Common: a critical approach to post-nature., in Reconstructing Biotechnologies: critical social analyses, Ruivenkamp, G., Hisano, S. Ve Jongerden, J. (editörler). Wageningen. Wageningen Academic Publishers.
- ▶ Deibel, E. 2009. Common genomes: On open source in biology & critical theory beyond the patent. Wageningen. Wageningen University.
- ▶ Douzinas, C., Zizek, S.J. (editörler). 2010. The idea of communism. London, New York. Verso.

- Federici, S. 2010. Feminisim and the politics of the commons: [http:// www.commoner.org.uk](http://www.commoner.org.uk) ve bakınız: Hughes C., Peace, S. Meter, K.van, for the Team Colors Collective (editörler). *Uses of a worldwind.: Movement, movements and contemporary radical currents in the United States.* Oakland. Ak Press.
- Feenberg, A. 1999. *Questioning Technology.* London. New York Routledge.
- Feenberg, A. 2005. *Critical Theory of Technology: An overview*, in Ruivenkamp, G. Ve Jongerden, J (editörler), *Tailoring Biotechnologies. Potentialities, Actualities and Spaces*, Vol.1 Issue 1.
- Feenberg, A.. 2010. *Between reason and experience. Essays in technology and modernity.* Cambridge Massachusetts, London. Massachusetts Institute of Technology (MIT). Press.
- Gorz, A. 2010. *The immaterial: knowledge, value and capital.* Calcutta, India. Seagull Books.
- Hardt, M., Negri, A. 2009. *Common wealth.* Cambridge, Massachusetts.
- Hardt, M., Negri, A. 2004 *Multitude. War and democracy in the age of Empire.* London, New York. The Penguin Press
- Hardt, M. 2010. *The common in communism.* Bakınız: Douzinas, C., Zizek, S.J.. 2010. *The idea of communism.* London, New York. Verso.
- Hobsbawn, E. 1995. *The age of extremes: The short twentieth century. 1914-1991.* New York. Penguin.
- Hope, J. 2008. *Biobazaar: The Open Source Revolution and Biotechnology.* Cambridge, Massachusetts, London. Harvard University Press.
- Hubbard, P., Kitchin,R., Valentine, G. 2004. *Key thinkers on space and place.* London, Thousand Oaks (California), New Delhi. Sage Publications Ltd.. *International Journal of Technology and Development Studies*, at <http://www.ijtds.com> .
- Jongerden, J. 2008. *First the peasant? Some reflections on modernity, technology and reconstruction.* Bakınız: Ruivenkamp, G., Hisano, S., Jongerden, J., (editörler). *Reconstructing Biotechnologies: critical social analyses.* Wageningen. Wageningen Academic Publishers. *Journal Tailoring Biotechnologies* at <http://www.ctc.wur.nl> .
- Kloppenburg, J.R.Jr. (1988), *First the Seed: The political economy of plant biotechnology, 1492-2000.* Cambridge. Cambridge University Press.
- Kloppenburg, J.R.Jr. (2010), *Impeding dispossession, Enabling Repossession: Biological Open Source and the Recovery of Seed Sovereignty.* Bakınız: *Journal of Agrarian Change* 10 (3):367-388.
- Krikorian, G., Kapczynski, A. 2010. *Access to knowledge in the age of intellectual property.* New York. Zone Books.
- Latour, B., 2007. *Reassembling the social. An introduction to actor-network theory.* New York. Oxford University Press.
- Lazzarato, M. 2005. *General intellect: Towards an inquiry into immaterial labour.* At http://www.emery.archive.mcmail.com/public_html/immaterial/lazzarat.html
- Lazzarato, M. 2005. *Immaterial Labour.* At <http://www.ecn.org/valkohaalarit/english/lazz.htm>
- Lemmens, P. 2010 *Deproletarianizing agriculture. Recovering agriculture from agribusiness and the need for a commons-based, open source agriculture in HAL, ISDA* <http://hal.archivesouvertes.fr/docs/00/53/98/29/PDF/P.Lemmens.pdf>

- Magnaghi, A., 2005. The urban village. A charter for democracy and local self-sustainable development. London, New York. Zed Books.
- Magnaghi, A. (2005), Local Self-Sustainable Development: Subjects of Transformation. Bakınız: Ruivenkamp, G., Jongerden, J. (editörler), Tailoring Biotechnologies. Potentialities, Actualities and Spaces, Vol.1, Issue 1.
- Magnaghi, A. 2010. Il progetto locale. Verso la coscienza di luogo. Torino. Bollati Boringhieri.
- Manzini, E. 2005. Agriculture, Food and Design: New Food Networks for a Distributed Economy. Bakınız: Ruivenkamp, G., Jongerden, J. (editörler), Tailoring Biotechnologies. Networks, Practices and Paradigms, Vol.1, Issue 2.
- Negri, A. 2005. Public sphere, labour, multitude. Strategies of resistance in Empire. At <http://www.generation-online.org/t/common.htm>
- Negri, A. 2009. On commonwealth. At http://www.generation-online/p/fp_negri22.htm
- Negri, A. 2009. Communism: some thoughts on the concept and practice. Adres: http://www.generation-online/p/fp_negri21.htm
- Negri, A. (Selsi, R.V. ile görüşme sırasında) 2008. Goodbye Mr. Socialism. New York, Toronto, London, Melbourne. Seven Stories Press.
- Nicolosi, G. and Ruivenkamp, G. 2011. The epigenetic turn. Some notes about the epistemological change of perspective in biosciences (in press).
- Oudenrijn, F. van den. 1992. Autonomie. Hoofdlijnen van het politiek-theoretisch project van Toni Negri. Nijmegen. Stichting Uitgeverij Papieren Tijger.
- Pedersen, J.M. 2010. Properties of property: A jurisprudential analysis (Chapter2). Adres: <http://www.commoner.org.uk>.
- Pedersen, J.M. 2010. Conclusion: Property and the politic of communing. Adres: <http://www.commoner.org.uk>.
- Puente, Daniel. 2010. Redesigning Genomics – Reconstructing Societies. Local sustainable biotechnological developments. Zutphen. Wohrmann Print Service.
- Quaye W, Jongerden J, Frempong G ve G Ruivenkamp. 2010. Understanding the concept of Food Sovereignty using the Ghana School Feeding Program. International Review of Sociology 20(3): 427-444.
- Quaye, W., Adofo, K., Buckman, E.S., Frempong, G., Jongerden, J. ve Ruivenkamp, G. 2011. A Socioeconomic Assessment of cowpea diversity on the Ghanaian Market: implications for breeding. International Journal of Consumer Studies DOI:10.1111/J.1470-6431 (in press).
- Ruivenkamp, G. 1989. De Invoering van Biotechnologie in de Agro-Industriële Productieketen. De overgang naar een nieuwe arbeidsorganisatie [The introduction of biotechnology into the agro-industrial chain of production. Changing towards a new labour organization]. Utrecht. Jan van Arkel Uitgeverij.
- Ruivenkamp, G. 2003. Biotechnology: the production of new identities, Organizational relationships in the networking age. The dynamics of identity formation and bonding. W. Koot ve P. Leisink. Cheltenham. Edward Elgar.
- Ruivenkamp, G. 2003. Genomics and food production - the social choices Bakınız: van Est, R., Hanssen, L. and Crapels, O. (editörler). Genes for your food - food for your genes. Social issues and dilemmas in food genomics. The Hague. Rathenau Institute.

- ▶ Ruivenkamp, G. 2005. Tailor-made biotechnologies: Between bio-power and sub-politics. Bakınız: Tailoring Biotechnologies, Vol.1, Issue 1. Wageningen/Istanbul.
- ▶ Ruivenkamp, G. 2008. Biotechnology in Development: experiences from the South. Wageningen. Wageningen Academic Publishers.
- ▶ Ruivenkamp, G., Hisano, S., and Jongerden, J., (editörler). 2008. Reconstructing Biotechnologies: critical social analyses. Wageningen. Wageningen Academic Publishers.
- ▶ Ruivenkamp, G., Jongerden J. 2011. From prescription to reconstruction: Opportunities for subpolitical choices in biotechnological and genomics research. Bakınız: Kunneman, H., Derkx 2011. Genomics and democracy. Towards a Lingua Democratica for the Public Debate on Genomics. Amsterdam, New York, Rodopi (baskıda).
- ▶ Van der Ploeg, J.D. 1987. De verwetenschappelijking van de landbouwbeoefening Wageningen, Landbouwniversiteit. Wageningen. Wageningen Üniversitesi. Sosyal Bilimler Bölümü, Paper No. 21.
- ▶ Van der Ploeg, J.D. & Van Dijk, G. (editörler). 1995. Beyond Modernization. The impact of endogenous rural development. Assen. Van Gorcum.
- ▶ Van der Ploeg, J.D. 2004. De Virtuele Boer. Assen. Van Gorcum.
- ▶ Van der Ploeg, J.D. 2008. The new peasantries, struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization. London: Eartscan.
- ▶ Veak, T., 2006, Democratizing Technology. Andrew Feenberg's Critical Theory of Technology. New York. State University of New York Press.
- ▶ Verbeek, P.P., 2000. De daadkracht der dingen. Amsterdam. Boom Uitgeverij.
- ▶ Vimala D., Rao, M.L.N. 2005, Tailoring production technology: Bacillus Thuringiensis (Bt) for localized production. Bakınız: Tailoring biotechnologies: Networks, Practices and Paradigms, Vol. 1 Issue 2. Wageningen, Istanbul.
- ▶ Virno, P. 2004. A Grammar of the Multitude. An analysis of contemporary forms of life. Cambridge, Massachusetts: Semiotext.
- ▶ Vroom, W. 2008. Reflexive biotechnology development. Studying plant breeding technologies and genomics for agriculture in the developing world. Wageningen. Academic Publishers
- ▶ Vroom, W., Ruivenkamp G. & Jongerden, J. 2007. Articulating alternatives: Biotechnology and genomics development within a critical constructivist framework. Bakınız: Graduate Journal of Social Science, Vol. 4, Issue 1. pp. 11-33.
- ▶ Wiskerke, H., 1997. Zeeuwse Akkerbouw tussen verandering en continuïteit. Een sociologische studie naar diversiteit in Landbouwbeoefening, technologieontwikkeling en platteland-vernieuwing. PhD thesis. Wageningen universiteit.
- ▶ Zizek, S.J. 2010. How to begin from the beginning. Bakınız: Douzinas, C., Zizek, S.J., 2010. The idea of communism. London, New York. Verso